

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ**

До захисту допустити:

 Завідувач кафедри
Голук О.А.
(підпис) (ПІБ завідувача кафедри)

« 22 » грудня 2023 р.

**«МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ДОСВІД»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Початкова освіта»
Хоренко Кароліни Сергіївни

Науковий керівник:
Воевутко Н.Ю. к.пед.н., доцент

Рецензент: Директор ЗОШ І-ІІІ ступенів №10
м. Маріуполя Зьома Н.О.
(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« ____ » 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ	6
1.1. Визначення базових понять дослідження.....	6
1.2. Нормативно-правова база організації міжкультурної комунікації в процесі навчання іноземної мови в початковій школі України.....	20
1.3. Європейський досвід організації міжкультурної комунікації в процесі навчання іноземної мови в початковій школі	26
Висновки до Розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	41
2.1. Психолого-педагогічні умови організації міжкультурної комунікативної комунікації в процесі навчання іноземної мови в початковій школі.....	41
2.2. Комплекс вправ для формування міжкультурної комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках англійської мови	52
Висновки до Розділу 2.....	63
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Необхідність створення умов для здійснення міжкультурної комунікації зумовлена посиленням процесів економічної глобалізації, виникненням національної взаємозалежності та взаємовпливу, пошуком і створенням умов для розвитку та самореалізації особистості в сучасному світі, що швидко змінюється. У процесі роботи з країнознавчими матеріалами формуються уявлення про культурне розмаїття та їх взаємозв'язки, розвивається толерантне ставлення до відмінностей представників різних культур, прищеплюються національні та загальнолюдські цінності, виробляються навички взаємодії в сучасному полікультурному суспільстві на основі толерантності та взаєморозуміння, забезпечується культурна та соціальна самоідентифікація.

Надання у 2023 році Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу передбачає внесення змін до існуючої системи освіти. На заклади освіти покладається місія формування гармонійної, всебічно розвиненої, унікальної особистості, здатної до життя, дбайливого ставлення до природи, світу, людей, себе і власного життя.

Реформа середньої освіти в Україні, яка розпочалася ще у 2016 році зі створення на впровадження Концепції Нової української школи (2016) [34] та прийняттям нового закону «Про освіту» (2017) [33]. Модернізована середня освіта орієнтується на основні принципи сучасної освіти в ЄС.

Згідно з чинною програмою з іноземних мов для закладів загальної середньої освіти, основною метою навчання іноземних мов у школах України є розвиток іншомовної комунікативної компетентності учнів. Одним з елементів цієї компетентності є міжкультурна компетентність. Вона включає в себе знання країни, знання культури та історії, а також уміння використовувати ці знання в процесі спілкування з представниками різних культур.

Процес навчання іноземної мови має бути спрямований на здійснення міжкультурної комунікації, ознайомлення їх з культурою і традиціями народу, мова якого вивчається. У процесі розвитку міжкультурної компетенції

студенти дізнаються про інші культури, вивчають їх історію, знайомляться з різними сферами сучасного життя представників різних культур, а також з моделями поведінки носіїв мови, що вивчається. Це дозволяє процесу вивчення іноземної мови вийти на якісно новий і продуктивний рівень, а сам процес навчання розвиває всебічно розвинену особистість, що дозволить учневі стати гнучким фахівцем, здатним адаптуватися в майбутньому до нових умов навколишнього середовища і постійно мінливих суспільних вимог. У процесі вивчення іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації учні отримують знання про інші культури, мають можливість вивчати інші моделі соціальної поведінки та порівнювати їх зі знаннями, набутими у власній культурі, вчать розуміти представників різних культур. Розвиток міжкультурної компетентності учнів спрямований на залучення учнів до міжкультурних фонових знань.

Міжкультурна комунікація є предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців (В.Лучкевич, В.Манакін, П.Донец, А.Козак, В.Книш, Ф.Бацевич, М. Шонгут, А. Томас, Е.Тейлор, Е.Холл, Дж.Сміт). Визначенням поняття «міжкультурна комунікативна компетентність» та його складових займалися О.Резунова, Н.Бориско, Т.Кеба, Т.Дружченко [27; 29; 13; 18; 21; 1; 51; 60; 59; 47; 58; 39; 6; 19; 14].

Актуальність дослідження обумовлена наявністю суперечностей між загальною потребою сучасного суспільства у майбутніх фахівцях, здатних успішно взаємодіяти зі своїми колегами на міжнародному рівні, бути представниками української культури та низьким рівнем підготовки учнів до комунікативної діяльності в закладах загальної середньої освіти, між підвищенням вимог до результатів іншомовного навчання та недостатньо розробленою методикою навчання міжкультурної комунікації.

Актуальність проблеми, відсутність її цілісного дослідження й необхідність подолання зазначених вище суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Міжкультурна комунікація та практика навчання іноземної мови в початковій школі: європейський досвід»**.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні важливості міжкультурної комунікації та розробці методичних матеріалів для формування міжкультурної компетентності учнів початкової школи.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні **завдання**:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми міжкультурної комунікації в педагогічній теорії та освітній практиці України та європейських країн.
2. Визначити зміст базових понять дослідження.
3. Обґрунтувати методичні аспекти формування міжкультурної компетентності учнів початкової школи на уроках англійської мови.
4. Розробити комплекс вправ для формування міжкультурної компетентності учнів початкової школи на уроках англійської мови.

Об'єкт дослідження: процес формування міжкультурної компетентності учнів початкової школи на уроках англійської мови.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності учнів початкової школи на уроках англійської мови.

Методи дослідження. Для досягнення окресленої мети дослідження і виконання визначених завдань доцільним є використання методів аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення, на основі яких здійснюється вивчення матеріалів наукових досліджень, законодавчих і нормативно-правових документів, методичних розробок вітчизняних та зарубіжних учених; аналіз наукових джерел для уточнення базових понять дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у розробці вправ для формування міжкультурної компетентності учнів початкової школи на уроках іноземної мови та можливість їх практичного використання вчителями на уроках іноземної мови у початковій школі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (60 найменувань, з них 13 зарубіжних видань). Повний обсяг роботи складає 86 сторінки друкованого тексту, з них – 68 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

1.1. Визначення базових понять дослідження

Глобалізаційні процеси у світі впливають на розвиток окремих держав та особистостей. Особливого значення набувають відносини між окремими народами та націями, в основі яких лежить міжкультурна комунікація. Налагодження ділових і дружніх контактів із представниками інших держав передбачає не тільки володіння іноземними мовами, а й знання їхніх етичних і культурних особливостей. Саме це забезпечує створення сприятливих умов для знаходження консенсусу, що дозволяє розв'язувати глобальні проблеми.

Міжкультурна комунікація як обмін ціннісними надбаннями між народами існувала завжди, адже з давніх часів виникали зв'язки, що сприяли взаємодії та взаєморозумінню різних культур. У сучасних умовах спілкування народів набуло не тільки глобального характеру, але й вимагає такої гуманістичної спрямованості, яка, завдяки міжкультурній комунікації, дає можливість людині успішно розвиватися на засадах єдності загальнолюдських і національних цінностей [26].

Існує думка, що міжкультурна комунікація як особливий вид комунікації передбачає спілкування між носіями різних мов і різних культур. Закономірно виникає необхідність з'ясування суті ключових понять «культура» і «мова».

Введення понять мови, культури та комунікації в концептуальну основу міжкультурної комунікації описано в багатьох дослідженнях. Для розуміння та визначення поняття «міжкультурна комунікація» необхідно розібратися зі складовими цього терміна.

Культура є базовим поняттям міжкультурної комунікації. Існує багато визначень культури. Її вивчають у різних гуманітарних науках: антропології,

культурології, соціології, психології тощо, а також у теорії міжкультурної комунікації. У широкому розумінні культура є сукупністю матеріальних і духовних цінностей, у вузькому – рівнем духовного життя людей.

Так, у довідкових джерелах «культура» [від лат. *cultura* – обробіток, догляд, виховання, освіта, поклоніння] висвітлюється як багатозначна дефініція, а саме: 1) все, що створене людським суспільством та існує завдяки фізичній і розумовій праці людей, на відміну від явищ природи; 2) сукупність досягнень суспільства в науці, мистецтві, в організації державного й суспільного життя в кожному історичну епоху; 3) ступінь досконалості, досягнутий в опануванні тієї чи іншої галузі знання або діяльності; 4) розведення, вирощування, обробіток [17, с. 202].

За українським педагогічним словником культура трактується як «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. У вузькому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, ЗВО, клуби, творчі спілки, товариства тощо). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності» [13, с. 182].

Американський фахівець з міжнародної комунікації Е. Холл наголошує на тому, що «культура – це комунікація, а комунікація – це культура. Людині необхідний досвід інших культур так само як кожна культура, щоб вижити, потребує взаємодії з іншими культурами» [47].

Отже, культура є невід'ємною складовою міжкультурної комунікації, яка має на меті взаємодію людей як носіїв різних культур.

Важливим елементом міжкультурної комунікації виступає мова, та взаємодія мови та культури у процесі цієї комунікації. Мова являє собою систему дискретних звукових знаків, які виникли та розвиваються в

людському суспільстві, слугують цілям комунікації й здатні виразити всю сукупність знань і уявлень людини про світ. Однак, навіть володіючи однією й тією ж мовою, люди не завжди можуть правильно зрозуміти один одного і причиною цього є саме розбіжність культур [21]. Зв'язок мови й культури є міцним і нерозривним. Культура втілюється у мові, а мова є складником і умовою існування культури. Саме завдяки мові відбувається передача соціального досвіду, культурних традицій і звичаїв від покоління до покоління, адаптація до нових соціокультурних умов, комунікації між різними народами й культурами.

Однак, розуміння поняття «міжкультурна комунікація» не обмежується тільки сумою значень її складових частин.

Термін «міжкультурна комунікація» з'явився в науковій літературі в 1950-х роках. До цього часу відбувалося вивчення комунікативних невдач і їх наслідків в ситуаціях міжкультурного спілкування. До теперішнього моменту наукові дослідження в області міжкультурної комунікації фокусуються на поведінці людей, які стикаються з культурно зумовленими відмінностями в мовній діяльності і наслідками цих відмінностей [29, с. 25].

Термін «міжкультурна комунікація» (crosscultural communication) був уведений американським дослідником Е. Холлом (1954) і трактувався як «ідеальна мета, до якої повинна прагнути людина, щоб краще та ефективніше адаптуватися до навколишнього світу». У науковому дослідженні Е.Холла «Німа мова» («The Silent Language», 1959) репрезентовано теоретичні засади міжкультурної комунікації як інтегрованої науки, що вивчає взаємозв'язок культури та комунікації через виявлення притаманних різним народам культурних моделей [47].

Саме в процесі міжкультурної комунікації відбувається усвідомлення культурних відмінностей, які не є помітними до цього: тільки порівняння своєї культури з іншими дає можливість виокремити відмінні ознаки. П. Донец уточнює, що «про міжкультурну інтеракцію і комунікацію ми говоримо у випадках, коли партнери по зустрічі належать до різних культур і коли вони

усвідомлюють, що кожен відповідно є «іншим», тобто, відбувається взаємне усвідомлення один одного як «чужого» [13].

Деякі визначення терміну «міжкультурна комунікація» базуються на протиставленні міжкультурного і внутрішньокультурного спілкування: міжкультурна комунікація включає безпосереднє спілкування людей з різних національних культур; міжкультурна комунікація відбувається коли транслятор повідомлення – представник однієї культури, а отримувач повідомлення – іншої; міжкультурна комунікація – це обмін символічною інформацією між чітко визначеними групами з суттєво відмінними культурами [20, с. 25].

Опрацювання теоретичних джерел уможливило трактування різних визначень поняття «міжкультурна комунікація».

У словнику термінів міжкультурної комунікації Ф. Бацевич визначає міжкультурну комунікацію як «міждисциплінарний напрямок, що досліджує особливості вербального та невербального спілкування людей, які належать до різних національних та мовно-культурних спільнот» [1].

Міжкультурна комунікація – основний спосіб людського спілкування, найактивніша форма людської життєдіяльності. Це явний і водночас латентний процес налагодження різних типів відносин між окремими мовцями, групами людей та цілими народами.

Міжкультурна комунікація – це значно більше, ніж просто обмін інформацією між людьми. До неї належать канали засобів передавання та одержання інформації, де задіяні машини, прилади, штучний інтелект, комп'ютерні мережі та програми, культурні знаки тощо [29].

Міжкультурна комунікація (у вузькому значенні слова) – процес спілкування (вербального й невербального) людей (груп людей), що належать до різних національних лінгвокультурних спільнот і зазвичай послуговуються різними ідіоетнічними мовами, відчувають лінгвокультурну «чужинність» партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, що може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні.

Міжкультурна комунікація характеризується тим, що її учасники в разі прямого контакту використовують засоби мовного коду з культурно-специфічними смислами, а також стратегії та тактики спілкування, які відрізняються від тих, котрими вони користуються в спілкуванні всередині однієї культури. Одним із найважливіших чинників міжкультурної комунікації є усвідомлення взаємної «культурної чужинності» її учасників [15].

У науковій літературі при вивченні міжкультурної комунікації виокремлюють декілька аспектів: культурологічний, лінгвістичний, етичний, соціально-комунікативний, психологічний.

Культурологічний аспект є ключовим для міжкультурної комунікації, тому що відбувається комунікація саме між різними, не схожими одна на одну культурами, відбувається діалог культур, який являє собою взаємодію культур у процесі міжкультурної комунікації, оволодіння іноземними мовами, що забезпечує взаємозбагачення лінгвокультурних спільнот, що контактують [29].

Лінгвістичний аспект полягає у вивченні та аналізі мовних відмінностей, які можуть вплинути на спілкування між представниками різних мов та культур. Існує чимало міжмовних омонімів, значення яких у різних мовах не збігаються. В українській мові «ректор» – керівник закладу вищої освіти, а в англійській «rector» – це глава духовної семінарії, а також парафіяльний священник, пастор. Англійці використовують «academic» у значенні академічний, а не академік, «principal» не принциповий, а директор школи. Викладацький склад в університетах США та Європи іменують «faculty», що не потрібно плутати з поняттям «факультет», яке там передають як «college», «school» або «department». Найчастіше «department» – це університетська кафедра.

Етичний аспект орієнтований на визначення відмінностей етичних норм, які притаманні тій чи іншій країні. До них належать, зокрема, норми моралі, поведінки, міжособистісного спілкування, мовленнєвого етикету

тощо. Кожній ситуації ділової взаємодії відповідають свої мовні формули: вітання, прохання, питання, подяки, поздоровлення. Наприклад, звертання на «ти» і «Ви» в українській мові, що не є притаманним для носіїв англійської мови, вибір повного або скороченого імені, правильної форми звертання та ін.

До соціально-комунікативного аспекту належать прийняті суспільством моделі, норми та правила спілкування, налагодження й підтримання контактів. Суть цього аспекту полягає у вивченні різноманітних стилів комунікативної поведінки, особливостей манери спілкування залежно від конкретної ситуації та соціального середовища співрозмовників [15].

Психологічний аспект передбачає вивчення психологічної реакції людей в умовах спілкування з представниками інших держав. Психологи разом із фахівцями в галузі міжкультурної комунікації та етнології розробляють спеціальні рекомендації, додержання яких зменшує дискомфорт перебування в чужинному середовищі й допомагає запобігти дискомфорту для інших від свого перебування або неадекватної для певного національного середовища поведінки [29].

Для здійснення міжкультурної комунікації необхідним є формування міжкультурної комунікативної компетентності, набуття знань про різні народи та культури з метою уникнення міжетичних і міжкультурних конфліктів та встановлення комфортних умов спілкування.

У зарубіжній науковій літературі існує декілька визначень міжкультурної комунікаційної компетентності та її складових. Американський педагог Е.Тейлор розглядає таку компетентність як «трансформативний процес навчання, у якому «іноземець» розвиває здатність адаптуватися, змінюючи свою точку зору, щоб ефективно розуміти та відповідати вимогам культури країни перебування» [59, с.158]. М. Шонгут (M.Schönhuth) пропонує визначення міжкультурної компетентності як «здатності у міжкультурному контексті належним чином встановлювати контакт і створювати умови, прийнятні для вільного вираження та ефективного обміну думками всіх учасників» [51].

А. Томас визначає міжкультурну компетентність як «здатність сприяти формуванню процесу міжкультурної взаємодії таким чином, щоб уникнути або контекстуалізувати непорозуміння, і водночас створити можливості для розв'язання спільних проблем таким чином, щоб це було прийнятно і продуктивно для всіх учасників» [59, с.141]. Дослідник вважає, що «міжкультурна компетентність проявляється у здатності розпізнавати, поважати, цінувати та продуктивно використовувати – у власних та інших культурних умовах і детермінантах – сприйняття, судження, почуття та дії з метою створення взаємної адаптації, толерантності до несумісності та розвиток синергетичних форм співпраці, спільного життя та ефективних моделей орієнтації щодо інтерпретації та формування світу» [61, с.143].

Як стверджує канадський дослідник Джордан Сміт: «міжкультурна комунікація вимагає відкритості до відмінностей, терпіння в подоланні культурних і мовних бар'єрів і бажання пізнати інші культури та точки зору» [58].

Науковець зазначає, що культура включає вірування, погляди, цінності та традиції, які поділяються групою людей. Таким чином, ми повинні розглядати більше, ніж одяг, який ми носимо, фільми, які ми дивимося, або відеоігри, у які ми граємо, як єдине представлення культури. Культура також включає психологічні аспекти наших очікувань щодо контексту спілкування. Від вибору слів (повідомлення), до того, як ми спілкуємося (особисто чи електронною поштою), до того, як ми підтверджуємо розуміння кивком чи поглядом (невербальний зворотний зв'язок), до внутрішнього та зовнішнього втручання, на всі аспекти спілкування впливає культура.

Дж. Сміт розглянув п'ять категорій культури, які необхідно враховувати для успішного спілкування між культурами та формування міжкультурної компетентності, а саме:

1) Контекст. Культури можна розділити на дві різні категорії контексту: культури з низьким і високим контекстом. Культури з низьким контекстом вважаються логічними, аналітичними та орієнтованими на дії. Прямий і

відвертий стиль спілкування зазвичай є моделлю спілкування (Північна Америка та багато європейських країн). Культури з високим контекстом, такі як азійська, африканська, латиноамериканська, мають більш інтуїтивний стиль спілкування; невербальне, непряме спілкування (тон голосу, зоровий контакт, жести) відіграє більш важливу роль у спілкуванні.

2) Індивідуалізм характеризується ставленням культури до незалежності та контролю. Люди в культурах з низьким контекстом, як правило, дуже індивідуалістичні, цінують незалежність, свободу, ініціативу, особисту відповідальність і протистоять багатьом формам контролю. Люди в культурах високого контексту, як правило, орієнтовані на групу; заохочується прийняття групових цінностей, обов'язків і відповідальності. Культури високого контексту протистоять незалежності, свободі та конкуренції.

3) Формальність – це ступінь, до якого культура приділяє особливу увагу традиціям, церемоніям і суспільним правилам. У культурах з низьким контекстом традиція не є важливою цінністю. Ця відсутність цінності проявляється в більш повсякденному діловому одязі, використанні неофіційної мови для звернення до начальства та людей похилого віку та відсутності ритуалів. У культурах з низьким контекстом соціальна мобільність більш можлива та ймовірна. З іншого боку, культури високого контексту цінують традиції, які демонструються в носінні офіційного ділового одягу, використанні офіційних привітань з начальством і людьми похилого віку та дотриманням ритуалів; соціальна мобільність часто ускладнена і мало ймовірна.

4) Стиль спілкування стосується значення вербального чи невербального спілкування. Культури з низьким контекстом надають великого значення вербальній комунікації, сприймають слова буквально та цінують пряму комунікацію, слова мають означати те, що вони говорять. Культури високого контексту надають більше значення навколишньому контексту, ніж реальному.

5) Орієнтація на час означає ступінь, до якого культура вважає час обмеженим. У культурах з низьким контекстом час обмежений і вважається товаром; час пов'язаний з продуктивністю, ефективністю та грошима. У висококонтекстних культурах час необмежений і є ресурсом, яким варто насолоджуватися: рішення потребують часу, зустрічі не завжди починаються вчасно, і не вважається грубим змушувати когось чекати [58].

Ідея про поєднання вивчення мови і культури у процесі опанування іноземною мовою не є новою і з'явилася ще у XIX ст. Засновником такого підходу вважається Вільгельм фон Гумбольдт, який неодноразово підкреслював, що мова виражає і формує специфіку нації, народу, відображає характерне національне бачення світу, що основи мислення різних народів слід шукати в їх мовах. В системі поглядів науковця ґрунтується на антропоцентричній концепції мови, в основі якої лежить думка про єдність духу народу, його мови та культури [7, с. 6].

Мова – це не ізольоване упорядкування, вона частина суспільства, яке її використовує. Суспільство та культура відображаються у її мові. Кожне слово, яке вимовляється та тій чи іншій мові, містить у собі певне значення, яке можна зрозуміти якщо бути ознайомленим з культурою.

Аналіз наукової літератури показав, що поняття «міжкультурна комунікативна компетентність» розглядається досить різнобічно.

На думку І.Липської міжкультурна комунікативна компетентність складається з традиційних компонентів: знань (культурологічних – про країну, мову якої вивчають; соціально-психологічних – про норми, сценарії і техніку міжкультурного спілкування; лінгвокраїнознавчих – про лексику з національно-культурною семантикою та мовленнєвим етикетом іномовного культурного соціуму), а також навичок і вмінь, здатності використовувати ці знання для здійснення міжкультурної комунікації [27].

І.Бронетко визначає міжкультурну комунікативну компетентність як «цілісну систему вмінь використовувати країнознавчі та фонові знання про національні традиції, норми і цінності національної культури, специфіку

вербальної та невербальної поведінки, яка прийнята у певній культурі, звичаї і факти країни, мова якої вивчається, лінгвокраїнознавчий мінімум словникового запасу мови, що в сукупності надає учням можливість досягати у такий спосіб повноцінної комунікації» [8, с. 68].

Дослідниця О.Резунова виокремлює основні «структурні компоненти міжкультурної комунікативної компетентності: способи реагування в ситуаціях міжкультурної взаємодії; міжкультурна грамотність; типи етнічної ідентичності; ціннісна сфера, вербальні й невербальні комунікації; релігія, звичаї і традиції» [39].

Відповідно до наукових досліджень багатьох вчених міжкультурна комунікативна компетентність має наступні складові:

- знання: мови іноземного партнера, культури країни (історії, мистецтва, економіки тощо); міжкультурних розходжень, психології, можливих бар'єрів міжкультурної взаємодії, способів їх запобігання та подолання, культурних цінностей і установок власної й інших культур, відносності цінностей тощо;

- уміння: будувати власну поведінку відповідно до норм іншої культури в ситуаціях міжкультурного спілкування, сприймати психологічні, соціальні, культурні розходження; справлятися зі стресом, переборювати суперечності й конфлікти в контактах, здійснювати міжкультурну комунікацію в стилі співробітництва, аналізувати свою й іншу культуру, переборювати стереотипи; обирати комунікативні засоби залежно від ситуації спілкування тощо;

- готовність і бажання особистості вступати в контакт із представниками країн світу; відкритості до пізнання інших культур;

- особистісні якості, до яких належать терпимість до неоднозначності (здатність справлятися без агресії із суперечливими ситуаціями); емпатія (здатність поставити себе на місце співрозмовника, зрозуміти його точку зору, відчути його стан і врахувати це у своєму поведінні); стійкість до дратівних факторів у міжкультурному спілкуванні; відсутність упереджень (здатність

сприймати, переробляти незвичайну, суперечну попередньому досвіду інформацію) комунікабельність, толерантність, тактовність тощо.

У своєму дослідженні Н.Бориско висловлю думку, що структуру міжкультурної комунікативної компетентності складають країнознавчі, соціокультурні та соціолінгвістичні знання, міжкультурні знання і уміння. Дослідниця запропонувала концепцію визначення змісту навчання у процесі формування міжкультурної комунікативної компетентності. Спочатку соціокультурний аспект навчання іноземної мови підрозділяється на два під аспекти: культурнокраїнознавчий і соціологічний. До культурнокраїнознавчого аспекту входять знання основних фактів: історії, географії; державного устрою; традицій; економіки; літератури; мистецтва.

Соціологічний аспект охоплює знання важливих для спілкування особливостей мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови і вміння поводити себе відповідно до цих знань. А саме: соціальні умовності (початок і завершення бесіди, привітання, вибачення тощо); соціальні звичаї (візити, їжа, напої, запрошення тощо); загальна інформованість (про умови життя, особливості повсякденного життя, міжособистісні стосунки, суспільні цінності тощо) [6].

Т.Кеба визначає міжкультурну комунікативну компетентність як здатність і готовність особистості до іншомовного міжкультурного спілкування. Автор виділяє такі субкомпетентності:

1) соціолінгвістичну – здатність особистості вибирати, використовувати і розуміти мовні та мовленнєві засоби іншомовного спілкування з національно-культурною семантикою відповідно до контексту, ситуацій і стилю спілкування;

2) соціокультурну – здатність особистості набувати різноманітних культурологічних, (лінгво-) країнознавчих, соціокультурних і міжкультурних знань і користуватися ними для досягнення своїх цілей в іншомовному спілкуванні;

3) соціальну – здатність особистості вступати в комунікативні стосунки з представниками інших країн у певних ситуаціях.

Формування соціолінгвістичної компетентності передбачає опанування соціолінгвістичними знаннями, що являють собою знання мовних і мовленнєвих засобів з національно-культурною специфікою різних рівнів. До них відносяться:

- безеквівалентна лексика – слова-реалії («melting pot» – тигель або американське суспільство, яке являє собою великий тигель для плавлення металів);
- фонові лексика – слова схожі, але історичний і соціокультурний фон робить їх різними. (укр. аптека і англ. Drugstore. В США в аптеці продаються крім ліків і побутові товари, у Канаді – газети та кава)
- сталі вирази, кліше, ідіоми («Be like chalk and cheese», «Break a leg», «Easy peasy, lemon squeeze»);
- лінгвістичні маркери соціальних стосунків і ситуацій – висловлювання прохань, вибачень, дозволів, заборон (ввічливе прохання – please, відповідь на подяку – You are welcome, відповідь на прохання передати щось – Here you are!);
- фразеологізми; афоризми, прислів'я («The grass is always greener on the other side of the hill», «East or West home is best»);
- фонетичні і граматичні засоби спілкування моделей дискурсу.

На думку Т.Кеби, формування соціокультурної компетентності передбачає оволодіння знаннями про культуру і країну мови, яка вивчається:

- історико-культурного фону;
- соціокультурного фону (про суспільство, права, свободи, обов'язки громадян, політичний устрій, економіка, культура, мистецтво...);
- етнокультурного фону (стиль життя, традиції, фольклор, духовні цінності);
- семіотичного фону (про прийняті у країні символи, піктограми, значки...);

- тем «табу» і «безпечних» тем спілкування.

Формування соціальної компетентності передбачає опанування знаннями про:

- культурно-специфічні правила і норми спілкування у різних ситуаціях (привітання, прощання, вибачення, висловлювання прохання);
- стандартизовані моделі комунікативної поведінки;
- паравербальні засоби спілкування: сила голосу, тембр, паузи.
- невербальні засоби: мова тіла (кінесика): жести, міміка, вираз обличчя, посмішка, дотики, поцілунки, потискання рук [19].

На думку Л.Бердичевського, процес навчання іноземної мови має перетворюватися в міжкультурне навчання, тому формування лінгвосоціокультурної компетентності має включати наступні компоненти:

- мовний: лексика, граматики, мовні зразки тощо;
- естетичний: відмінності в зовнішньому вигляді, стилі життя, одязі;
- історичний: відмінності в оцінці історії обох країн;
- рефлексивний: особистісні зміни в результаті міжкультурного навчання;
- практичний: знання основ, законів та правил, необхідних для орієнтації в країні;
- «стереотипний»: усталені стереотипи в відношенні власної країни та культури іншої країни;
- етичний: відмінності в нормах поведінки [2].

Т.Дружченко схарактеризувала такі компоненти міжкультурної комунікативної компетентності: 1) компонент вивчення лінгвокраїнознавства, до якого відносяться лексичні одиниці з національно-культурною семантикою та вміння використовувати їх у ситуаціях міжкультурної комунікації; 2) соціолінгвістичний компонент, що являє собою мовні особливості соціальної верстви, представників різних поколінь, соціальних груп, діалектів; 3) соціально-психологічний компонент, який базується на використанні національних моделей поведінки та

комунікативних прийомів, прийнятих в даній культурі); 4) культурний компонент – це соціокультурні, історико-культурні та етнокультурні знання) [14].

Таким чином, формування міжкультурної комунікативної компетентності є одним з актуальних напрямків сучасної методики викладання іноземної мови та основною метою навчання іноземної мови в закладах загальної середньої освіти.

1.2. Нормативно-правова база організації міжкультурної комунікації в процесі навчання іноземної мови в початковій школі України

Протягом останніх десятиліть у світі активно розвиваються інтеграційні процеси, збільшується кількість міжнародних обмінів у різних сферах життя суспільства, поглиблюється міжнародне співробітництво, що викликає необхідність розвитку міжкультурної іномовної освіти в Україні. Іншомовна освіта виступає основою створення ефективної комунікації на міжнародному рівні.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [41] у 2014 р. сприяло активізації міжнародного співробітництва нашої країни з країнами-членами ЄС в галузі освіти, навчання та молодіжної політики з метою покращення взаєморозуміння, підтримки міжкультурного діалогу та посилення знань щодо відповідних культур.

Реформа середньої освіти в Україні, яка розпочалася ще у 2016 році зі створення та впровадження Концепції Нової української школи (2016) [35] та прийняттям нового закону «Про освіту» (2017) [34]. Модернізована середня освіта орієнтується на основні принципи сучасної освіти в ЄС. Експерти називають НУШ спробою «європеїзації» освіти в Україні. Її ідеологія значною мірою базувалася на підходах і практиках, що панують в ЄС. Освітні стандарти ґрунтуються на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» [40], але не обмежуватимуться ними.

За законом України «Про освіту» (2017) «метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність» [34].

У Державному стандарті початкової освіти (2018) визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання з урахуванням компетентнісного підходу. До «ключових компетентностей належать:

- 1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

- 2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою,

спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання протягом життя, що передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають: спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини та верховенства права, цінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України; виявлення поваги до інших та толерантності, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації. Дбайливе ставлення до особистого, соціального і фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки і спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень» [33].

Для початкової школи метою іншомовної освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей та задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти. За «результатами навчання здобувач освіти:

- сприймає інформацію, висловлену іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, та критично оцінює таку інформацію;
- розуміє прочитані іншомовні тексти різних видів для отримання інформації або емоційного задоволення, використовує прочитану інформацію та критично оцінює її;
- надає інформацію, висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами усно, письмово та в режимі реального часу, використовуючи іноземну мову» [35].

17 червня 2022 року Європейська комісія рекомендувала Європейській раді надати Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу. Важливою умовою виконання Угоди та збереження статусу офіційного кандидата є розбудова міжкультурного діалогу. З метою реалізації цієї умови уряд України розробляє рекомендації для забезпечення соціальної інклюзії, толерантності, збереження рідної культури та формування позитивного ставлення до інших культур.

Зі зростанням міграційного руху, пов'язаного із початком повномасштабної війни Україні політика європейських країн у сфері міжкультурного діалогу та демократичного громадянства стала надзвичайно важливою та актуальною. Сьогодні існує нагальна потреба у підвищенні уваги до розвитку міжкультурної освіти в українській системі освіти.

По-перше, в Україні налічується 1,8 мільйона внутрішньо переміщених осіб віком від 5 до 17 років. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих громад України наголошує, що інтеграція внутрішньо переміщених осіб є викликом на наступні роки. Враховуючи значну кількість ВПО шкільного віку, питання розвитку теорії та практики міжкультурної освіти в Україні набуває все більшої актуальності.

По-друге, внаслідок війни та еміграції значної частини громадян країни за кордон, кількість українських дітей шкільного віку за кордоном залишається високою. За даними сайту Європейської Комісії, у період з

24.02.2022 по 01.09.2023 кількість українських учнів, інтегрованих у шкільні системи лише країн ЄС, перевищила 760 000, частина з яких продовжує навчання у закладах загальної середньої освіти в Україні [18]. Завдання міжкультурної освіти в цій ситуації – навчити учнів толерантно ставитися до різних умов життя і способу життя, розуміти причини поведінки й слів людей, уникати звинувачень і образ.

Саме тому із впровадженням компетентнісного навчання відбулися значні зміни у сфері викладання англійської мови у закладах загальної середньої освіти. Система освіти спрямована на розвиток в учнів здатності застосовувати й поглиблювати свої знання, уміння і навички відповідно до життєвих ситуацій, що пов'язано зі здатністю використовувати набутий навчальний і комунікативний досвід на практиці, а також з набуттям здатності до безперервного навчання і самовдосконалення, що узгоджується з навчальною компетентністю.

Формат комунікативно-діяльнісного навчання реалізує навчальну діяльність, спрямовану на розвиток здатності свідомо виконувати операції та дії, пов'язані із засвоєнням мовного матеріалу, оцінювати ситуації, розуміти проблеми, планувати та оцінювати комунікативні дії. Така діяльність призводить до формування готовності застосовувати набуті знання, вміння, навички, компетенції та способи дій для вирішення практичних, пізнавальних і комунікативних завдань. При цьому дуже важливим є досвід самостійної діяльності, що ґрунтується на засадах набутих знань. Важливим є не вміння використовувати знання, а здатність адекватно брати участь у практичній діяльності зі створення та розуміння іншомовних продуктів [36].

Основними напрямками реформування змісту іншомовної освіти у початковій школі відповідно до компетентнісно орієнтованого навчання та організації міжкультурної комунікації за визначенням В.Редько є:

а) «дидактичне переосмислення сутності навчального матеріалу з точки зору його посильності, доступності та відповідності іншомовній

комунікативній формі. потреби учнів досліджуваної вікової категорії, достатність для забезпечення їх комунікативних намірів;

б) визначення зв'язків засвоюваного матеріалу з життєвою практикою, що пов'язано з рівнем його прагматизму – сферами використання в реальних умовах спілкування;

в) забезпечення ефективної активізації мовного матеріалу в різних видах мовленнєвої діяльності шляхом мотивованого виконання навчальної діяльності та використання оптимальної системи вправ і завдань та дидактично доцільних додаткових засобів;

г) сприяння свідомому засвоєнню учнями способів роботи з іншомовним навчальним матеріалом у межах певного кола понять, явищ, процесів, предметів, фактів, зокрема тем для спілкування, змісту мовного та мовленнєвого матеріалу, сутності правил та інструкції тощо». Саме ці положення, на думку науковця, мають бути покладені в основу організації процесу навчання іноземних мов учнів 1-4 класів в умовах компетентісно орієнтованого навчання [37].

1.3. Європейський досвід організації міжкультурної комунікації в процесі навчання іноземної мови в початковій школі

Економічні та політичні процеси у світі призводять до критичного зростання міграційних рухів практично у всіх європейських країнах. Саме тому виникає гостра потреба в удосконаленні чинних програм міжкультурної комунікації.

Ідея міжкультурної освіти лежить в основі систем державної політики в усьому світі, покликаних забезпечити гармонійне і безконфліктне співіснування представників різних культур в єдиному просторі. Діяльність у сфері міжкультурної освіти базується на низці нормативних документів, виданих міжнародними організаціями. Одними з найважливіших і перших документів, які комплексно регулюють сферу міжкультурної взаємодії, є наступні: Загальна декларація прав людини (1948) [16] та Європейська

конвенція з прав людини (1950)[24]. Ці декларації прав людини включають зобов'язання поважати свободу, гідність і культурну унікальність людини, а також загальну заборону всіх форм дискримінації.

Зростаюча потреба у сприянні міжкультурному діалогу та культурному розмаїттю також відображена в «Європейській рамковій програмі дій щодо культурної спадщини» Європейської комісії (European Commission, 2018). Ці рамки та міжнародний контекст соціальної інклюзії вказують на те, що відповідальність за сприяння міжкультурному діалогу та глобальному мисленню лежить на національних урядах та освітніх установах на різних рівнях. Все це свідчить про актуальність проблеми міжкультурної комунікації та діалогу культур.

У публікації Ради Європи «Компетентності для демократичної культури (Competences for democratic culture)» [23] пропонується концептуальна модель компетентностей, котра дозволяє громадянам, представникам різних культур, ефективно брати участь у розвитку демократії.

Запропонована модель охоплює перелік компетентностей, які учні повинні набути, щоб жити з представниками інших культур в багатокультурному європейському суспільстві на засадах рівності. Вона ґрунтується на розумінні того, що «різні культури за своєю суттю є взаємопов'язаними, динамічними та постійно розвиваються. Це означає, що матеріальні ресурси, якими користуються члени групи (такі як знаряддя праці, їжа та одяг), спільні соціокультурні ресурси групи (мова, релігія та правила соціальної поведінки) та особистісні ресурси, якими користуються окремі члени групи (погляди, цінності, вірування та практики, що складають основу людських стосунків, згідно з якими світ навколо має сенс та значення). Таке визначення культури передбачає, що певна усталена група має власну культуру, яка відрізняється від інших груп (націй, етнічних груп, релігій, вікових груп, професійних об'єднань тощо). Таким чином, усі міжособистісні стосунки є потенційно міжкультурними».

Як уже зазначалося, міжкультурна освіта в континентальній Європі спочатку виникла як освіта для іммігрантів. Вважалося, що полікультурна освіта – це наука, що сприяє розвитку загальнолюдських цінностей особистості та утверджує ідею єдиного світу та повинна включати в себе, перш за все, знання світової та національної культур. На сучасному етапі важливими теоретико-методологічними підходами до побудови освітніх програм у європейській системі освіти є полікультурність, рівні можливості, повага до культури, ідентичність, єдність освіти, розвитку та соціалізації, партнерство, відкритість та діалог культур. Таким чином, освітні програми країн ЄС враховують культурну поліетнічність своїх громадян та спрямовані на забезпечення рівних освітніх можливостей для всіх етнічних спільнот, подолання перешкод на шляху до порозуміння та надання допомоги у збереженні мови й культури; підтримання сприятливого мікроклімату для учнів початкової школи у полікультурному середовищі, використання мультикультурної тематики колективних та індивідуальних проєктів учнів, знайомство з культурою та культурними традиціями європейських країн. Особливу роль у цьому контексті відіграє навчання іноземних мов. Рада Європи приділяє особливу увагу тому, щоб зробити мови обов'язковими для міжнародного спілкування. Іноземна мова максимально наближена до всіх аспектів життя суспільства: економіки, політики, мистецтва, освіти і відображає менталітет і культуру країни.

Розглянемо детальніше специфіку реалізації завдань міжкультурної комунікації та навчання іноземної мови у різних країнах Європи.

Федеративна Республіка Німеччина відома у всьому світі своєю системою інтеграції мігрантів до німецького суспільства. Методологічна основа міжкультурної комунікації та інтеграції особистості в сучасній Німеччині базується на двох взаємопов'язаних концепціях:

1. Концепція поетапної соціалізації учнів у полікультурному середовищі, яка складається із мікро-, мезо- і макроетапів. Важливим у цій концепції є твердження про небезпеку соціального ізоляціонізму, спричиненого

політикою мультикультуралізму, і неможливість досягнення очікуваних результатів, особливо в геттоподібних умовах життя іммігрантських груп у великих містах [61].

2. Згідно з концепцією рівневого підходу у набутті культурно-лінгвістичної компетентності виокремлюють стадії. Монокультурна стадія характеризується домінуванням архетипів власної культури, через призму яких діти формують уявлення про нову культуру, які характеризуються наявністю стереотипів та упереджень. Під час міжкультурної фази учнів перебувають на межі між різними культурами. Дитина розуміє унікальність і цінність кожної культури та може бачити спільні категорії та категорії, які роблять кожну культуру унікальною та відмінною. Учні набувають здатності об'єктивно оцінювати та синтезувати власну та іноземну культури. Німецький дослідник В.Ніке трактує цей рівень як «перебування між культурами». Це пов'язано з тим, що тільки тоді, коли зберігається певна дистанція як від власної культури, так і від чужої, виникає міжкультурний підхід, який дозволяє справедливо оцінювати обидві культури. Важливе місце в німецькій системі полікультурної освіти посідає створення атмосфери толерантності, прийняття та взаємоповаги між представниками різних культур. Тому у змісті навчальних матеріалів, як правило, представлені елементи культурних та комунікативних особливостей країн, мова яких вивчається [52].

Вивчення першої іноземної мови починається з 1 по 4 клас. Ця рекомендація реалізується по-різному в усіх освітніх системах. Іноземні мови пропонуються як вступ до систематичного освітнього процесу в рамках двомовної освіти. Спільним для всіх систем освіти є те, що учні ознайомлюються з іншою мовою і систематично вивчають одну з мов з 3-го по 4-й клас.

Для початкової школи не існує будь-яких рекомендацій щодо послідовності введення іноземних мов, у 3-4 класах вводиться англійська, але деякі федеральні землі пропонують також французьку, італійську, іспанську або голландську. Починаючи з 5-го класу рекомендовано розпочинати

систематичне вивчення іноземної мови, згідно з Гамбурзькою угодою, в основній та реальній школі це має бути англійська.

Навчання іноземних мов у Німеччині сьогодні має дві основні цілі: лінгвістичну та країнознавчу. Лінгвістична мета передбачає формування та розвиток стійкої мовної компетентності. Вона базується не на конкретному знанні мовних структур і систем, а на здатності використовувати мовні засоби на практиці, яка досягається шляхом автоматизму [45].

Іноземні мови відрізняються від інших предметів тим, що вони є не лише засобом спілкування, але й метою навчання. Вивчення та викладання іноземної мови не обмежується лише мовними структурами, але також має на меті передати знання про країну та культуру мови, що вивчається. Слід зазначити, що навчальна програма з іноземних мов у Німеччині включає лінгвістичні елементи, а також інші елементи, такі як міжкультурний, країнознавчий та літературний, які розділені на окремі навчальні програми. Їхній зміст перетинається і доповнює один одного, але оцінюється окремо, тому вважається за доцільне описати кожен з них окремо.

Поняття «країнознавство» використовується в різних значеннях. Німецький дослідник Г. Сольмеке (G. Solmecke) розуміє «країнознавство» як «додавання знань про культуру спільноти, мова якої вивчається, як компонент навчальної програми з іноземної мови» та вважає його спеціальним поняттям, пов'язаним лише з іноземною мовою та іншомовною освітою. На противагу цьому, М. Ердменгер пов'язує це поняття насамперед з описом історичного розвитку країни, то В. Пютц називає «країнознавство» мінімальною і педагогічно важливою метою максимізації знань про невідому країну [55, с 356].

Попри відмінності в розумінні поняття «країнознавство», багато дослідників вважають, що існує кілька факторів, які сприяють включенню країнознавчої інформації до навчальних програм з іноземної мови, а саме: розвиток аудіовізуальних матеріалів, вимога Міністерства освіти включити

країнознавство до змісту навчання іноземних мов, а також посилення вивчення іноземних мов у позашкільній освіті та професійно-технічній освіті.

Рамкові програми та навчальні плани відводять країнознавчим і міжкультурним аспектам місце у межах навчання іноземних мов не виокремлюючи їх у спеціальні дисципліни. Спостерігається відмова від передачі енциклопедичних знань про історію, культуру, повсякденне життя, цінності, менталітет, звички та традиції країни цільової мови та її громадян на користь активного засвоєння фактів іншомовної дійсності. Провідною метою проголошується здатність до міжкультурної інтеракції [10].

Сьогодні здобуття знань на початковому етапі країнознавства відбувається не лише в межах шкільної освіти, а й поза нею. Джерелами такої інформації сьогодні є підручники з інтегрованими аудіо- та відеоматеріалами, проєктна робота, засоби комунікації, в тому числі супутникове телебачення, електронні ЗМІ, електронні носії інформації та різноманітні тексти, в тому числі літературні твори, а також, наприклад, реклама.

З огляду на дедалі більшу приватну і професійну мобільність та медіаконтакти між людьми та країнами, роль країнознавства і міжкультурних знань як передумови компетентного міжкультурного обміну постійно зростає [10].

Наступним компонентом навчальної програми з іноземної мови є програма з літератури. Основна мета цієї програми – навчити учнів розуміти, інтерпретувати та використовувати літературні тексти, і використовувати їх як матеріал для діалогу та обміну думками іноземною мовою.

Через читання книг з міжкультурним змістом учні й учениці: зустрічаються з культурним розмаїттям і цінують особливості інших народів; замислюються не тільки над цінностями інших народів, але й над власним ставленням до цих цінностей; розмірковують над цінностями власної культури; досліджують поняття культурної ідентичності та вивчають шляхи, за якими її можна структурувати в режимі співіснування та співпраці людей чи народів з різним культурним капіталом; вчать мислити по-різному, так,

як це виражається в різних культурах; вступаючи в контакт з елементами культури інших, вони краще розуміють себе [9, с.207].

На першому етапі навчання процес навчання в основному обмежується роботою з підручником, при цьому акцент робиться на відтворенні та реорганізації змісту текстів, призначених для розуміння прочитаного. Цей етап також включає роботу з художніми текстами і часто супроводжується завданнями на загальне розуміння прочитаного (у вигляді запитань за змістом і відповідей на них).

На другому етапі навчання опрацювання літературних текстів стає складнішим і передбачає не лише повне розуміння змісту, а й уміння висловлювати власну думку щодо прочитаного. На старших ступенях навчання вивчаються невеликі за обсягом тексти, а більші художні тексти, особливо уривки з романів, надаються для отримання інформації, самостійного опрацювання та позакласного читання [11].

Зростаючий інтерес до іноземних мов та зміна ставлення до них у Німеччині призвели до постійного збільшення обсягів викладання іноземних мов на різних освітніх рівнях. Зміни у ставленні до іноземних мов в основному пов'язані з інтеграційними процесами в Європі та прагненням до мобільності громадян.

Перелік іноземних мов для вивчення у Німеччині досить різноманітний і включає в себе як традиційні, так і досить екзотичні європейські мови, в тому числі на шкільному рівні. Це пов'язано з великою кількістю іммігрантів у громаді, які розмовляють цими мовами (турецькою, грецькою, італійською); через важливість країн, де розмовляють цими мовами, у світовому економічному розвитку та процесі глобалізації (китайська, японська); через політику сусідства (польська, чеська); через популярність як туристичних напрямків (іспанська, португальська); професійні інтереси та давні традиції (латинська, давньогрецька).

Республіка Австрія. Дослідження досвіду впровадження міжкультурної освіти в європейських країнах, зокрема в Австрії, показало, що

Австрія є країною імміграції та іммігрантів. З 2010 року в Австрії проживають громадяни майже з усіх країн світу що свідчить про мовне та культурне розмаїття соціальної структури країни. Тому Австрія розробила стратегію для реалізації основних завдань міжкультурної освіти. Узагальнення досягнень мовної політики та міграції ілюструють функціонування багатомовності в Австрійській Республіці. Багатомовність є не лише ключовим компонентом європейської ідентичності, а й освітньою метою європейських шкіл.

Уряд Австрії також розробив низку нормативно-правових документів, що регулюють впровадження міжкультурної освіти в австрійських закладах освіти. Національний навчальний план для загальної середньої освіти та Базовий декрет про міжкультурну освіту є двома важливими документами, які визначають напрямок розвитку сучасної освіти в Австрії та мають безпосереднє відношення до впровадження міжкультурної освіти. На рівні шкільної освіти тема міжкультурної освіти активно розвивається протягом останніх 30 років з метою врахування особливостей все більш гетерогенного учнівського контингенту та сприяння інклюзії в шкільному середовищі. З 1992 року принцип міжкультурного навчання визнано одним із десяти наскрізних принципів, який має бути реалізований через впровадження в усі предмети та перегляд методів і змісту викладання всіх предметів. Згідно з рекомендаціями Федерального міністерства освіти, науки та досліджень Австрії, реалізація цього принципу передбачає співтворчість через розуміння, переживання та активне співтворення культурних цінностей. Тому зусилля, спрямовані на сприяння згуртованості в класі, залучення різних точок зору до відкритої дискусії на основі толерантності та поваги, а також забезпечення рівних прав представників різних культурних спільнот у шкільному середовищі, мають центральне значення [44]. Крім того, третій принцип навчання стосується багатомовності, яка також тісно пов'язана з міжкультурною освітою. Зокрема, цей принцип підкреслює важливість мов у світі через зростаюче мовне та культурне розмаїття. Він також підкреслює, що мовна чутливість і міжкультурне розуміння є основою демократичного суспільства. Четвертий

принцип міждисциплінарної освіти – різноманітність та інклюзія – підкреслює актуальність конструктивного підходу до культурного та мовного плюралізму учнів шляхом розвитку талантів і потенціалу осіб з будь-якої спільноти [3].

Основним завданням застосування принципів міжкультурного навчання є розвиток міжкультурної комунікативної компетентності, що передбачає формування в учнів компетенцій:

- визнання різних стилів життя та походження як нормальних явищ у суспільстві та школі;
- повага до різних життєвих планів;
- визнання того, що власний життєвий досвід формує мислення та впливає на поведінку;
- аналіз власної історії та усвідомлення, як вона склалася і як її можна змінити;
- усвідомлення умовності свого сприйняття себе та своєї поведінки;
- сприйняття та аналіз соціальних, культурних, мовних та інших подібностей і відмінностей та визнання їх важливості;
- розвиток емпатії та толерантності до невизначеності та різноманіття;
- позитивне ставлення до гетерогенності, що дає змогу виявляти та реагувати на стереотипи, (чужі) атрибуції, кліше;
- розпізнавання расистських та сексистських висловлювань і поведінки, а також виступати проти них.

У системі мовної освіти німецька мова є обов'язковим предметом, у всіх закладах освіти і на всіх рівнях вона є основним інструментом навчання в Австрії, діти починають вивчати іноземну мову в початкових класах, і одна іноземна мова є обов'язковою. На рівні середньої школи збільшується кількість іноземних мов, які вивчаються (принаймні дві мови). Англійська мова вивчається на всіх рівнях: 97% вивчають англійську в школі, понад 50%

продовжують вивчати англійську, інші мови (французька, італійська, іспанська) є менш популярними.

Іншою важливою тенденцією навчання іноземних мов є зростання інтересу до білінгвального навчання (переважає вивчення німецької та англійської мов). Сучасна концепція іншомовної освіти в країні базується на комунікативному підході в мовній підготовці. Навчальні програми в Австрії координуються Федеральним міністерством освіти та мистецтв на основі Закону про освіту, який передбачає різні напрямки: навчальні програми з різних предметів (німецька мова, математика, сучасна іноземна мова тощо). Програми з іноземних мов містять цілі навчання, зміст мовленнєвої діяльності. Основними завданнями вивчення іноземної мови є: формування мотивації до вивчення мов протягом життя; підготовка бази для спілкування іноземною мовою; виховання позитивного ставлення до інших народів, поваги до інших мов і культур. У більшості австрійських закладах освіти вони навчаються за програмами, що відповідають національній програмі з іноземних мов, яка вимагає вивчення однієї іноземної мови (переважно англійської) і яка дається в середньому один-два рази на тиждень. Австрійська мовна освіта базується на інтегрованому підході, який вчені описують як «вбудовану» у програму. Перша мова вивчається на початковому рівні повсякденного спілкування, а пізніше інтегрується у вивчення таких предметів, як математика, суспільні дисципліни, фізкультура [45].

Щоб забезпечити поступовий перехід від традиційної моделі вивчення іноземних мов до інтегрованого навчання, Міністерство освіти Австрії затвердило перехідний період, протягом якого регіональні органи управління освітою повинні були організувати програми перепідготовки вчителів для вдосконалення їх мови, мовлення і знання мови.

Іншим освітнім видом іншомовної освітньої програми є програма інтенсивного вивчення іноземної мови, яка передбачає поступовий перехід до білінгвального навчання, де понад 50% предметів викладаються іноземною мовою. Загальними принципами організації інтенсивного навчання є:

залучення досвідчених викладачів та носіїв мови; учнівські групи складаються з німецькомовних студентів; кілька предметів основної програми викладаються іноземною мовою; командне навчання або тісна співпраця між викладачами [28].

В Австрії існує ще один вид іноземних мовних програм, який передбачає початкове вивчення двох іноземних мов. Як правило, такі програми передбачають знайомство з англійською та французькою мовами, англійською та італійською мовами одночасно тощо. Розглянуті програми поєднують традиційну та інтегровану моделі навчання. Такі програми орієнтовані на первинні позитивні контакти студентів з іноземними мовами.

Аналіз різних типів програм іноземних мов висвітлив загальні вимоги до навчання іноземних мов в Австрії. Таким чином, навчання іноземної мови повинно базуватися на засадах загальної освіти та базових принципах навчання іноземної мови. Навчання в Австрії дитиноцентричне, цілісне, засноване на ігровій діяльності (рольові ігри, казки, загадки, вірші). Для забезпечення навчання іноземних мов необхідними матеріалами Міністерство погоджує вигляд рекомендованих матеріалів, підручників, навчальних посібників за національною загальноосвітньою програмою.

Ефективність іноземної мовної освіти в Австрії передбачає такі умови та чинники організації навчального процесу, як: наявність викладацького складу з відповідними лінгвістичними та методичними компетентностями; логічно організована структура навчання іноземної мови; структурований навчальний план і ефективний розклад занять; взаємозв'язок мовної освіти на всіх етапах вивчення іноземної мови [25].

Аналіз наукових досліджень організації іноземної мовної освіти в Австрії показує, що сьогодні в Австрії відбувається інтенсивний розвиток реформування мовної освіти. Отже, сьогодні педагоги розробляють нові концепції мовної освіти та нові навчальні програми з іноземних мов.

Французька Республіка. Французька освіта традиційно характеризується високою результативністю та значними науковими

досягненнями. Французька педагогічна теорія і практика накопичили значний досвід у викладанні рідної та іноземних мов. Сьогодні вивчення іноземних мов є одним з основних завдань французьких шкіл. Основною метою навчальної програми є розвиток комунікативних компетенцій учнів, поповнення словникового запасу, вивчення простих граматичних форм і знайомство з культурою та побутом країни. У французьких школах вивчення іноземних мов починається з початкової школи і триває до закінчення ліцею. Перша іноземна мова вивчається протягом п'яти років, потім в коледжі вивчають дві іноземні мови, в ліцеї – дві, або, за бажанням, три. Вивчення учнями іноземних мов посилюється завдяки багаторівневій груповій практиці вивчення іноземних мов, навчанню загальноосвітніх предметів іноземними мовами (історія, географія, література тощо), виділенню додаткового часу на вивчення іноземних мов, партнерству з європейськими установами, мовним стажуванням за кордоном, заняттям з носіями мови тощо.

Головна увага приділяється розвитку комунікативних компетенцій в процесі проходження навчальних тем, пріоритетною з яких є «Мистецтво жити разом» (сім'я, спільнота, міста, країни) в минулому, сучасному та майбутньому.

У першому класі початкової школи усне мовлення має пріоритет та організовується навколо виконання простих завдань на аудіювання, репродукцію та продукцію. У цей час можуть також робитися перші кроки у навчанні писемного мовлення, оскільки мовленнєві ситуації до цього спонукають. На другому році вивчення мови школярі мають оволодіти такими компетентностями: аудіювати, розуміти усне мовлення; продукувати тривале монологічне мовлення; вести діалогічне мовлення (впевнено комунікувати); відкривати певні культурні здобутки завдяки іноземній мові. У цьому циклі вивчення іноземної мови відбувається зазвичай у межах тематики, пов'язаної з особистістю учня, його оточенням (реальним і вигаданим). Таким чином, у програмах запропоновано три теми для навчання усного мовлення: дитина, клас, дитячий світ. Повсякденне оточення і придуманий світ дають змогу

занурити школяра у різноманітні комунікативні ситуації, використовуючи його наявні знання.

У третьому класі навчання іноземної мови спрямоване на набуття компетентностей і знань, які сприятимуть більш упевненому й ефективному використанню виучуваної іноземної мови. Комунікативні ситуації розгортаються з урахуванням віку, когнітивних здібностей та інтересів учнів, сприяють формуванню мовленнєвих навичок і знань, що дадуть змогу досягти рівня A1 Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти в усіх видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні, письмі та медіації. Учні мають здобути такі компетентності: розуміти на слух сказане співрозмовником; вести розгорнуте монологічне мовлення; писати; реагувати і вести діалог; пізнавати іноземною мовою культурні цінності. Програмна тематика, що вивчалася у другому циклі, розширюється та збагачується навколо трьох напрямів: людина та повсякденне життя; географічні, історичні та культурні здобутки країни виучуваної мови [54].

З-поміж іноземних мов, пропонованих на вибір у закладах освіти Франції, перше місце з великою перевагою належить англійській мові. Її обирають вивчати як першу іноземну понад 90% учнів, ліцеїстів і студентів.

Висновки до Розділу 1

Вивчення наукової літератури дало змогу визначити зміст ключових понять дослідження: «міжкультурна комунікація», «міжкультурна комунікативна компетентність» та її складові. Визначено, що міжкультурна комунікація представляє собою процес спілкування (вербального й невербального) людей (груп людей), що належать до різних національних лінгвокультурних спільнот і зазвичай послуговуються різними ідіоетнічними мовами, відчують лінгвокультурну «чужинність» партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, що може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні. Міжкультурна комунікація характеризується тим, що її учасники в разі прямого контакту

використовують засоби мовного коду з культурно-специфічними смислами, а також стратегії та тактики спілкування, які відрізняються від тих, котрими вони користуються в спілкуванні всередині однієї культури. Одним із найважливіших чинників міжкультурної комунікації є усвідомлення взаємної «культурної чужинності» її учасників. У роботі розглянуто культурологічний, лінгвістичний, етичний, соціально-комунікативний та психологічний аспекти вивчення міжкультурної комунікації.

Відзначено, що для здійснення міжкультурної комунікації необхідним є формування міжкультурної комунікативної компетентності, набуття знань про різні народи та культури з метою уникнення міжетничних і міжкультурних конфліктів та встановлення комфортних умов спілкування.

У дослідженні міжкультурну комунікативну компетентність сформульовано як цілісну систему вмінь використовувати країнознавчі та фонові знання про національні традиції, норми і цінності національної культури, специфіку вербальної та невербальної поведінки, яка прийнята у певній культурі, звичаї і факти країни, мова якої вивчається, лінгвокраїнознавчий мінімум словникового запасу мови, що в сукупності надає учням можливість досягати у такий спосіб повноцінної комунікації.

Формування міжкультурної комунікативної компетентності є пріоритетним завданням систем освіти у зв'язку із процесами глобалізації та інтернаціоналізації, які відбуваються у світі. Тому у роботі проаналізовано нормативно-правову базу організації міжкультурної комунікації в процесі навчання іноземної мови в початковій школі України, Німеччини, Австрії та Франції. Розглянуто програми результати навчання і вимоги до країнознавчого змісту навчальних програм. Відзначимо, що у Федеративній Республіці Німеччина формування міжкультурної комунікативної компетентності відбувається не тільки на уроках з іноземної мови, які включають в себе лінгвістичні елементи, а також мають інші елементи, такі як міжкультурний, країнознавчий та літературний, які розділені на окремі навчальні програми.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

2.1. Психолого-педагогічні умови організації міжкультурної комунікації в процесі навчання іноземної мови в початковій школі

Формування основ міжкультурної компетентності, міжкультурне виховання учнів доцільно розпочинати з перших уроків іноземної мови у початковій школі, оскільки молодші школярі відрізняються допитливістю, сенситивністю та відкритістю до нової культури. Завчасне формування в учнів початкової школи інтересу до участі в міжкультурній взаємодії, залучення їх до культурних цінностей країн мов, які вивчаються, збагачує їхній життєвий досвід та загалом сприяє підготовці дітей до життя у демократичному суспільстві.

Формуванню основ міжкультурної комунікативної компетентності у навчанні іноземної мови в початковій школі сприяє насамперед формування потреби у вивченні іноземної мови, ознайомлення з культурою країни, мова якої вивчається, розвиток позитивних установок, поваги до носіїв інших мов і культур, емоційно-ціннісного ставлення до процесу вивчення іноземної мови, розширення світогляду дитини, розуміння власної культури та її ролі в духовно-моральному розвитку людства. Основними завданнями формування міжкультурної комунікативної компетентності в початковій школі є ознайомлення молодших школярів з новими мовами й культурами, розвинути їхню здатність аналізувати нову культуру в порівнянні з власною культурою та зрозуміти, як інтегрувати власну та інші культури з метою збагачення свого життєвого досвіду. Для досягнення цих цілей бажано мотивувати учнів до вивчення іноземних мов і спілкування з іноземцями, розуміння природного існування подібностей і відмінностей у різних культурах і формування толерантного ставлення до звичаїв, традицій, норм і культур [54].

У наукових дослідженнях міжкультурна комунікативна компетентність розглядається як «інтегрована характеристика особистості учня, що передбачає оволодіння ним досвідом іншомовного спілкування в усній та письмовій формах (у межах вимог чинної програми), засвоєння культурних цінностей народу, мову якого опановує. Це – особистісний ресурс, що визначає здатність людини ефективно реалізовувати себе в умовах міжкультурної комунікації»[46].

Метою формування міжкультурної комунікативної компетентності є набуття учнями досвіду спілкування іноземною мовою за допомогою мовних і немовних засобів та засвоєння іншомовної культури через мову. У цьому контексті завдання вчителя полягає насамперед у тому, щоб сформувати в учнів стійку мотивацію до вивчення іноземної мови та набуття міжкультурної компетентності, а також допомогти їм зрозуміти роль іноземних мов у житті сучасної людини. Для цього необхідно створити умови, щоб кожен учень зрозумів важливість і необхідність самостійного навчання та побачив майбутній потенціал використання іноземної мови.

Міжкультурна комунікація характеризується суперечностями між тим, що учні знають і чого не знають, між власними знаннями та знаннями інших. Завдання вчителя – допомогти учневі подолати ці суперечності. Для цього необхідно розвивати словниковий запас, граматичні навички та соціокультурні знання про країни, мова якої вивчається. Це дасть змогу учням розвинути вміння узгоджувати власні мовленнєві акти з набутими морально-етичними, естетичними та іншими цінностями, використовувати вербальні та невербальні засоби комунікативно доречно в різних ситуаціях спілкування, дотримуватися етикету в процесі комунікації.

Важливо, щоб у ситуаціях були особистісно та соціально значущі теми (наприклад, сім'я, природа, канікули). Таким чином, ситуативні завдання сприяють переходу від роботи в навчальних ситуаціях до роботи в життєвих ситуаціях і відповідають вимогам компетентнісного навчання. Виконуючи такі завдання, учні залучаються до всіх видів мовленнєвої діяльності. Це також

дозволяє порівнювати соціокультурні особливості власної країни з соціокультурними особливостями країни мови, яка вивчається, а також знайомитися з культурою інших країн. Кожна ситуація, змодельована на уроці, повинна сприяти збагаченню словникового запасу учнів та засвоєнню ними іншомовної граматики та етикету. Крім того, вчителям важливо визначити основні теми національної культури країни, мова якої вивчається, такі як історія, географія, соціальний і національний устрій, особливості побуту, звичаї й традиції. Учні початкових класів мають особливі потреби та інтереси. Для того, щоб збагатити викладання іноземної мови, необхідно враховувати зміст матеріалів з інших предметів, які можуть сприяти інтеграції різних галузей знань. Критеріями відбору змісту навчальних матеріалів є актуальність, відповідність віку учнів, культурна цінність, функціональність та екзотичність [53].

Зміст навчання ґрунтується на ідеї оволодіння іноземною мовою в контексті міжкультурної комунікації. Цей підхід ґрунтується на засвоєнні мови та культури країни, мова якої вивчається, у взаємозв'язку. Такий підхід призводить до формування готовності учнів до міжкультурної комунікації в типових сферах, темах і ситуаціях спілкування, окреслених навчальною програмою.

В процесі формування міжкультурної компетентності важливо враховувати психологічні особливості учнів молодшого шкільного віку до яких належать інтелектуальний розвиток, компетентність, мислення, пам'ять і використання своїх здібностей, механізми мовлення, пізнавальний інтерес, увага, сприйняття, розвиток спонтанних якостей, пріоритетність форм і видів навчальної діяльності, уміння організовувати й оцінювати свою діяльність.

Вивчення іноземної мови в початковій школі є основою для успішного оволодіння іноземною мовою в подальшому житті. Раннє навчання відбувається під впливом психофізіологічних, дидактико-когнітивних та соціальних факторів.

До психофізіологічних чинників належать такі особливості дітей молодшого шкільного віку: нейрофізіологічне дозрівання мозку та пов'язані з цим гнучкість і пластичність механізмів мовлення, розвиток пам'яті, уваги, уяви, мімічних здібностей, наслідування, висока чутливість, відсутність негативних стереотипів, надійність і відкритість до зовнішніх впливів, готовність та інтерес до навчання, мотивація досягнення успіху, довільність, продуктивність і стійкість пізнавальних процесів, готовність контролювати поведінку на основі прийнятих рішень і намірів [3]. Цей етап передбачає імітацію звуків при навчанні іншомовної вимови, імітацію інтонації в усному мовленні, активне і педагогічно доцільне використання пояснювального матеріалу при презентації нових мовних одиниць, використання різних аналізаторів (зорових, слухових, мовленнєворухових, моторних) у процесі запам'ятовування іншомовного матеріалу.

Дидактико-когнітивними чинниками раннього навчання іноземної мови є: новий рівень розвитку практичної та пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку; підготовка до свідомого засвоєння іншомовного матеріалу; розвиток мовної компетенції в процесі спілкування; набуття мовного досвіду та мовної свідомості; подальший інтелектуальний розвиток; усвідомлення власної траєкторії розвитку.

До соціальних факторів, які сприяють успішному вивченню іноземної мови дітьми молодшого шкільного віку, належать: формування доброзичливої психологічної атмосфери під час навчального процесу, відсутність негативних стереотипів щодо інших народів та інших країн мови, що вивчається, готовність до сприйняття нової соціокультурної інформації, формування толерантності, поваги до людей різних національностей, набуття певних міжкультурних іншомовних навичок [36].

Варто зазначити, що психологічні фактори відіграють важливу роль у процесі формування міжкультурної компетентності. Перш за все, учні повинні бути психологічно готові до спілкування з представниками інших країн і позитивно налаштовані на пізнання їхньої культури. Для цього

вчителям необхідно створити сприятливе середовище для спілкування іноземною мовою та створити позитивний емоційний фон, щоб учні не боялися робити помилки й прагнули вдосконалюватися в мові. У цьому контексті, як підкреслює В. Редько, «важливо враховувати фактори, що впливають на формування міжкультурної компетентності: цільовий, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційно-оцінний, рефлексійний. Ці елементи мають відповідати віковим особливостям, інтересам, уподобанням і потенційним можливостям учнів початкових класів та забезпечувати систематичне набуття конкретного досвіду міжкультурного іншомовного спілкування. Плануючи уроки, вчителі повинні враховувати всі фактори, що впливають на формування міжкультурної компетентності»[37].

Цільовий аспект узагальнює рівень досягнень учнів на певних етапах навчання в усіх видах мовленнєвої діяльності. Учні розуміють, що процес вивчення іноземної мови полегшує спілкування іноземною мовою, розширюючи їхній словниковий запас і збільшуючи комунікативний репертуар граматичних структур. Важливо, щоб учні відстежували власний прогрес у вивченні іноземної мови. Завдання вчителя – навчити учня ставити перед собою чіткі цілі у вивченні іноземної мови. Чітко поставлені цілі допомагають учням відстежувати динаміку власних результатів вивчення іноземної мови, а вчителеві – обирати найбільш ефективні методи, прийоми та інструменти. Кожен учень повинен досягти конкретного результату під час уроку. Це означає, що він усвідомлює, що йому вдалося зробити добре, над чим потрібно попрацювати та, найголовніше, власну відповідальність за досягнуті результати.

Реалізація цільового аспекту тісно пов'язана з реалізацією *мотиваційного аспекту* міжкультурної компетентності, який стимулює навчальну діяльність учнів. Учитель завжди повинен бути зацікавлений у тому, щоб забезпечити постійну мотивацію до вивчення іноземної мови. Кожен урок іноземної мови повинен бути орієнтований на особисті інтереси

тих, хто вивчає цю мову. Це пов'язано з тим, що кожен учень повинен знати, що він або вона може отримати від тієї чи іншої практики.

Когнітивний аспект формування міжкультурної компетентності забезпечує учнів лінгвістичними та соціокультурними знаннями про значення, форму та функції мовних одиниць, що використовуються у спілкуванні, надають учням знання про історичні, культурні та побутові об'єкти країни, мову яких вони вивчають, сприяють міжкультурній комунікації та гарантують її ефективність шляхом полегшення засвоєння учнями мовних та немовних знань.

Учні мають розв'язувати конкретні комунікативні завдання, такі як розпізнавання співрозмовника в комунікативних та ігрових ситуаціях, постановка запитань, уточнення інформації, згода чи заперечення, вираження задоволення, здивування тощо.

Діяльнісний аспект формування міжкультурної компетентності учнів передбачає використання теоретичних знань, набутих у процесі вивчення іноземної мови, у практичній іншомовній діяльності. Вчителі повинні знайти найбільш ефективні методи та форми використання країнознавчого матеріалу. Як показує практика викладання, комунікативному навчанню іноземної мови сприяють розмовні ситуації, різноманітні ігри, вікторини та головоломки, які допомагають учням дізнатися про те, що вони вже знають, що їх найбільше цікавить і що вимагає їхньої уваги.

Стратегії структурування уроків іноземної мови, присвячених певним темам, включають матеріали та завдання, спрямовані на розвиток міжкультурної комунікації, такі як ситуативні завдання, компетентнісні завдання та рольові ігри. Використання вправ для розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності зумовлює пізнавальну діяльність з іноземних мов у початковій школі з метою засвоєння лінгвістичних та країнознавчих понять.

Навчання на основі тексту як засобу формування міжкультурної компетентності має значний пізнавальний, розвивальний і виховний потенціал. Використання у процесі навчання іноземної мови автентичних

книг дитячої літератури з міжкультурним змістом, вчителі «привчають» учнівство до багатоголосості та плюралізму і створюють клімат, який сприяє розумінню та толерантності [9].

Scott і Huntington запропонували модель розвитку міжкультурної компетентності через книги художньої літератури. В основі моделі – учень або учениця, емоційне усвідомлення та когнітивна гнучкість яких сприяють розвитку їх міжкультурних навичок та здібностей. Зовнішнє коло – це цільова культура (культура, що вивчається), а літературний текст знаходиться у двосторонній взаємодії з учнівством та цільовою культурою. Текст – це засіб, за допомогою якого дитина дізнається про цільову культуру, і тому концепція створюється та співстворюється завдяки взаємодії учнівства з цільовою культурою через текст [61, с. 75].

Навчання з використанням візуальних засобів визнано ефективним, оскільки воно збагачує словниковий запас, формує граматичні навички та допомагає учням розвивати свій емоційний світ. Вчителям необхідно використовувати ілюстрації, репродукції картин, фотографії, географічні карти та буклети з важливою мовною та країнознавчою інформацією. Вибір таких матеріалів допомагає врахувати *емоційно-оцінний аспект* формування міжкультурної компетентності. Це пов'язано з тим, що учні висловлюють позитивні та негативні враження, почуття та емоції від побаченого та почутого, дають власну оцінку об'єктам спілкування та результатам діяльності.

Рефлексивний аспект сприяє розвитку в учнів вимогливості, самокритичності та свідомого ставлення до успіхів і невдач через систематичну рефлексію, вчить формулювати власні цілі в процесі вивчення іноземної мови, знаходити труднощі й проблеми та шляхи їх розв'язання, прогнозувати очікувані результати [37].

В.Харчук наголошує, що метою формування міжкультурної комунікативної компетентності є формування правильної та ситуативно доцільної мовленнєвої поведінки учня в умовах міжкультурної комунікації.

Учень повинен мати не лише добре розвинену мовну (фонетичну, лексичну, граматичну) та мовленнєву (говоріння, аудіювання, читання, письмо) компетентності та й мати достатню базу соціокультурних знань, розуміти іншомовні реалії, порівнювати та порівнювати їх з власну культуру, вміти аналізувати та критично мислити, знаходити зв'язки між явищами [42].

Щоб сформувати в учнів необхідні комунікативні вміння і навички, сформувати міжкультурну комунікативну компетентність на рівні, визначеному навчальною програмою, необхідна активна мовна практика. Процес навчання іноземної мови як засобу міжнародної комунікації передбачає набуття певних знань, навичок та вмінь, таких як: засвоєння лінгвістичної теорії; накопичення соціокультурних даних про країну, мова якої вивчається; розвиток і вдосконалення всіх видів мовної діяльності (аудіювання, письма, читання та говоріння); організація усного та письмового аспектів спілкування; використання іноземної мови в майбутніх професійних цілях [8].

Успішне формування міжкультурної комунікативної компетентності зумовлене науковими підходами до навчання і базується на дидактичних і методичних принципах. Процес навчання іноземної мови має базуватися на дидактичних принципах системності, доступності, науковості, послідовності, проблемності та свідомому вивченні матеріалу.

В.Харчук до принципів культурологічної освіти відносить принципи дидактичної культуровідповідності, принцип діалогу культур, домінування проблемних завдань, культурної рефлексії, культурної варіативності та актуалізації опори на міжпредметні зв'язки [42].

Своєю чергою, С.Ніколаєва принципами співвивчення мови і культури вважає принцип культуровідповідності, діалогу культур, домінування проблемних культурознавчих завдань, білінгвального навчання, актуалізації опори на міжпредметні знання і вміння [4, с. 28].

Н.Осадча виокремлює наступні принципи формування міжкультурної комунікативної компетентності:

- принцип міжпредметної координації дає змогу формувати у свідомості учня цілісну картину іншомовної культури та передбачає узгодження тем, що вивчаються на уроках іноземної мови та інших профільних предметів;
- принцип міжкультурної взаємодії передбачає побудову освітнього процесу вивчення іноземної мови і культури на засадах урахування національно-культурних особливостей старшокласників у процесі міжкультурної взаємодії;
- принцип інтерактивності забезпечує встановлення діалогу учня з автором країнознавчого тексту, під час якого учень створює свій інваріантний зміст тексту, що може бути представлений у вигляді усного чи письмового мовленнєвого продукту за умов інтеграції інших видів мовленнєвої діяльності;
- принцип контрастності рідної та іншомовної мов і культур ґрунтується на принципі діалогу україномовної та іншомовної культур на основі їх зіставлення.
- принцип професійної спрямованості іншомовного навчального спілкування у навчанні знаходить вираження в урахуванні інтересів учнів, які обрали навчання в старшій школі за філологічним профілем.
- принцип взаємопов'язаного комунікативного та соціокультурного розвитку особистості учня передбачає, що результатом формування компетентності є здатність та готовність до міжкультурної комунікації та розвиток таких здібностей як: спостережливість, неупередженість, емпатія, комунікативна гнучкість, ввічливість, толерантність та чутливість [31, с. 119-123].

Щоб запобігти міжмовній інтерференції варто також використовувати контрастивний принцип, який базується на міжмовному порівнянні. Він сприятиме кращому засвоєнню та чіткому розмежуванню мовних явищ у рідній та іноземній культурах [8].

Зазначені принципи утворюють певну систему, яка сприяє формуванню різних видів компетентності, зокрема і міжкультурної. Реалізація їх має бути комплексною, адже вони тісно пов'язані між собою.

При розвитку міжкультурної комунікативної компетентності учнів доцільним є використання різного роду автентичних матеріалів: художньої літератури, ідіом, прислів'їв, приказок, перегляд місцевих новин, теле- та радіопередач, газетних статей, особистих листів, анекдотів, уривків із щоденників підлітків, рекламу, казки, інтерв'ю, кулінарні рецепти тощо.

В.Краснопольський обґрунтовує необхідність використання віртуального іншомовного освітнього середовища. Дослідник розглядає наступні засоби: спеціалізовані та неспеціалізовані навчальні та інформаційні електронні ресурси, довідкові сервіси та пошукові системи, індивідуальні та групові квести і веб-проекти, участь в онлайн-іграх і спільнотах за інтересами, міжкультурні контакти. Використання віртуального іноземного мовного освітнього середовища у процесі навчання іноземної мови засноване на принципах гнучкості і доступності, що дозволяє учням визначати незалежні індивідуальні траєкторії вивчення іноземної мови [50, с. 75].

За дослідженням Е.Хексельшнейдера метою міжкультурного навчання є не лише знання власних та інших культур, але й здатність критично оцінювати власну культуру. Вивчення іноземної мови на уроці – це не лише знання мов. Багато західних навчальних програм для навчання іноземної мови містять вимогу, щоб учні набули міжкультурної компетентності. У цьому випадку мова йде про: 1) функціональні знання; 2) інформацію з повсякденного життя; 3) розширення духовних горизонтів; 4) порівняння власної та зарубіжної культур з метою пізнання власної культури як однією з багатьох інших [48].

А.Рахімова визначає наступні методи формування міжкультурної комунікативної компетентності:

1) Використання методу порівняння. Традиції та звичаї, які сильно відрізняються від рідної культури, обговорюються на заняттях. Вчитель

робить акценти на відмінностях між культурами, які відображені в іноземній мові.

2) Метод проблемних ситуацій, спрямований на виявлення відмінностей у вербальній та невербальній комунікації. За цим методом слухачу пропонується опис ситуації спілкування, коли взаємодія різних культур утруднена через культурні відмінності та нерозуміння ситуації одним з партнерів.

3) Метод «культуральних капсул». Вчитель пропонує вибрати одну зі сфер життя людей та порівняти поведінку, реакції та мовлення представників двох культур.

4) Використання рольової гри. Учитель дає завдання групі провести вечірку, в якій візьмуть участь представники іншої культури. Учні повинні зустріти гостей, згідно з етикетом. Вони не повинні забувати про використання жартів, анекдотів, які часто викликають труднощі через різницю у гуморі країн. Вчитель та решта слухачів повинні не лише спостерігати, але й оцінювати критично вербальну та невербальну комунікацію учасників [56].

За дослідженнями формуванню міжкультурної комунікативної компетентності сприятиме: впровадження в роботу уявних зустрічей з іноземцями, використання на фізкультхвилинках та перервах іншомовних пісень і розминок, проведення уроків у предметних класах, обладнаних іншомовною наочністю.

Отже, процес формування міжкультурної комунікативної компетентності у початковій школі ґрунтується на системному, особистісно-орієнтованому та діяльнісному підходах. Він враховує вікові особливості та потенційні можливості учнів, їхні освітні потреби, змістові можливості навчальних матеріалів, їхню роль у формуванні міжкультурної компетентності та побудові системної роботи на уроках іноземної мови. Це пов'язано з тим, що цей феномен пов'язаний із засвоєнням учнями іноземної мови та культури країни, мова якої вивчається, у порівнянні з рідною мовою, а також із формуванням готовності та здатності до спілкування на

міжкультурному рівні. Також, аналіз наукових досліджень дозволив нам визначити проблеми, які необхідно вирішити в процесі формування міжкультурної компетентності. Це визначення обсягу мовного та країнознавчого матеріалу з урахуванням вікових особливостей учнів початкової школи; визначення релевантності матеріалу для навчання іноземної мови в цілому та завданням кожного уроку; відбір матеріалу, що відповідає типологічним особливостям учнів; пошук ефективних шляхів залучення учнів до результатів світової культури.

2.2. Комплекс вправ для формування міжкультурної комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках англійської мови

Вирішенням проблеми формування міжкультурної комунікативної компетентності є раціональна система вправ, яка забезпечить як формування міжкультурної комунікативної компетентності, так і організацію процесу навчання. З точки зору організації формування цієї компетентності система вправ повинна забезпечити:

- 1) відбір вправ, необхідних для навчання різних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма);
- 2) систематичне і регулярне виконання вправ;
- 3) взаємозв'язок різних мовних (лексичної, граматичної, фонетичної) і мовленнєвих навичок (аудіювання, читання, говоріння, письма).

За визначенням дослідників Т.Полонської, О.Пасічника та І.Горошкіна під системою вправ розуміють «сукупність необхідних типів і видів вправ та завдань, які виконуються в такій послідовності та в такій кількості, котрі враховують закономірність формування навичок і вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі), що сприятиме достатньому рівню оволодіння іноземною мовою» [32]. Вправи та завдання є основним засобом формування міжкультурної комунікативної компетентності. Розглянемо детальніше розроблену нами систему вправ і

завдань для формування міжкультурної комунікативної компетентності учнів початкової школи в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі).

Безперечно, аудіювання англійською мовою є одним із ключових стратегічних компонентів, завдяки якому досягається високий рівень міжкультурної комунікації.

Аудіювання – це складна рецептивна розумова діяльність, пов'язана зі сприйняттям, розумінням і активною обробкою інформації, що міститься в усному мовному повідомленні. Звичайно, як самостійний вид мовної діяльності аудіювання має свої цілі, завдання, об'єкт і результат.

Цілі аудіювання – це заплановані результати опановування учнями іноземною мовою. В якості основних цілей навчання аудіювання висувуються такі вміння:

- розвивати іншомовну комунікативну компетенцію в поєднанні з мовленнєвою, мовною, компенсаторною, соціокультурною та навчально-пізнавальною діяльністю;
- розуміти висловлювання співрозмовника, уникати різні труднощі;
- бути готовим до повного розуміння автентичних аудіо- та відеоматеріалів різного ступеня складності та глибини проникнення в їх зміст.

Після завершення навчання аудіювання на молодшому рівні учні повинні вміти розуміти основний зміст аудіо- та відеоматеріалів на основі паралінгвістичних текстів. Дуже важливо, щоб матеріали відповідали усім вимогам мовної підготовки учнів, їх віковим та індивідуальним особливостям, інакше результат не принесе видимих результатів, які можна було б успішно застосувати на практиці.

Необхідність навчання аудіювання як окремого, самостійного виду мовної діяльності зумовлена такими чинниками:

- через слух сприймаються зразки іншої мови, що відображають міжкультурні явища, які закладаються в довгострокову пам'ять, де вони зберігаються;

- слуховий аналізатор є важливою складовою частиною інших видів мовленнєвої діяльності;

- у слухача розвивається аудіальний контроль, який включений до всіх видів мовленнєвої діяльності, тобто коли дитина говорить, пише чи читає, вона контролює себе через слух;

- розвивається слухова пам'ять, без якої, природно, неможливо досконало опанувати іноземну мову і бути готовим до її сприйняття, також, якщо слухова пам'ять учня недостатньо розвинена, то успішна навчальна діяльність неможлива.

Для того, щоб учні в процесі аудіювання могли краще пізнати іноземну культуру, сформували міжкультурну комунікативну компетентність, необхідно, щоб вчителі вже на початкових етапах навчання в школах використовували автентичні тексти. Використання таких типів текстів має низку суттєвих переваг:

- зразки автентичних текстів насичені явищами соціокультурної реальності мови, що вивчається. Учні можуть їх аналізувати, порівнювати із подібними явищами своєї культури, засвоювати ситуації спілкування, у яких вони можуть застосувати набуті міжкультурні знання;

- автентичні матеріали характеризуються авторською індивідуальністю, різноманітністю лексичних і граматичних форм;

- автентичні тексти демонструють використання мови в природному соціальному контексті, у формі, прийнятій її носіями;

- автентичні тексти відрізняються різноманітністю стилів і тематики.

Робота на уроці з автентичними текстами дозволяє учням побачити країну мови, що вивчається, очима представника іншої національності та формує в них реалії країни мови, що вивчається.

Критеріями відбору автентичних аудіо- та відеоматеріалів є:

- 1) автентичність;

- 2) міжкультурна варіативність і різноманітність мовного матеріалу для навчання аудіювання як форми міжкультурного спілкування;

- 3) тематика;
- 4) доступність;
- 5) відповідність змістового матеріалу вимогам чинних навчальних програм;
- 6) відповідність віковим особливостям учнів [57].

Одним із найефективніших засобів навчання аудіювання учнів початкової школи є автентичні пісні. Завдяки їх ритмічності і повторюваності діти краще запам'ятовують вимову слів. Використання пісень на уроках створює позитивне середовище для вивчення іноземної мови. Пісні – це приємне заняття, яке сприяє створенню сприятливої, не загрозливої атмосфери з впевненими й активними учнями. Також, пісні сприяють вільному мовленню та автоматичному використанню значущих мовних структур та, окрім формування вільного мовлення, пісні забезпечують знайомство з широкою різноманітністю автентичної мови, з якою учні згодом зіткнуться в неакадемічних умовах.

Технологія роботи з формування міжкультурної компетентності учнів має бути інтегрована в процес формування навичок аудіювання автентичних текстів. Традиційна модель навчання аудіювання включає три етапи: підготовчий етап, етап аудіювання, етап після аудіювання.

Метою першого етапу є створення ситуації та мотиву спілкування, формулювання комунікативного завдання, а також подолання труднощів сприйняття та розуміння повідомлення, у тому числі пов'язаних із культурним змістом. Другий етап орієнтований на сприйняття і розуміння тексту та отримання необхідної інформації. Третій етап служить для контролю розуміння змісту тексту.

Перший етап: перед прослуховуванням пісні вчителю необхідно створити орієнтовну основу для актуалізації знань учнів з рідної культури. Для цього рекомендуємо використовувати проблемні запитання, які спонукають учнів до роздумів над тим, як вони вчиняють у тій чи іншій ситуації. Також важливим аспектом на цьому етапі є усунення як мовних, так і країнознавчих

труднощів. Найбільш ефективна така робота з використанням засобів наочності (ключових слів, таблиць, малюнків, карток), за допомогою яких учні можуть будувати припущення щодо сюжету та змісту тексту. Безперечно, підготовчий етап є стратегічно важливим у процесі роботи з аудіо матеріалом, оскільки від нього залежить подальший успіх уроку. Головною метою на цьому етапі є ґрунтовне та глибоке ознайомлення учнів із майбутнім звуковим фрагментом. Введення нових слів і усунення мовних труднощів бажано проводити без перекладу, використовуючи прийоми тлумачення, синонімів, використання наочних матеріалів.

Другий етап: Залежно від складності запропонованого аудіального матеріалу його можна прослухати один або два рази. Оскільки багаторазове прослуховування не властиве природному спілкуванню, використовувати його не рекомендується. Однак, якщо мова йде про молодших школярів, для повного розуміння отриманої інформації необхідно прослухати аудіо фрагмент двічі. Після прослуховування можна запропонувати учням прокоментувати, як би вони поступили в конкретній ситуації порівняно з тим, як поступили в пісні. При цьому акцент зміщується з мовної складової почутого на аналіз звичаїв, навичок, норм соціальної поведінки, характерних для представників іншої лінгвокультурної спільноти. Таким чином, у свідомості учнів активізуються механізми порівняння, які сприяють розумінню та правильному тлумаченню поведінкових і культурно детермінованих реалій, які є невід'ємною складовою міжкультурної компетентності.

Вправи, які використовуються на етапі аудіювання тексту:

1. Послухайте та дайте відповіді на подані запитання.
2. Виберіть правильну відповідь. Під час або після першого прослуховування навпроти правильних речень ставте Т (True), а навпроти тих, що не відповідають змісту тексту, — F (False).
3. Доповніть речення, використавши інформацію з прослуханого звукового фрагмента.

Третій етап поділяється ще на два етапи: розуміння тексту та його інтерпретація. Працюючи на етапі після прослуховування аудіо фрагменту, перед учителем постає стратегічно важливе завдання – формування аудіативних навичок, навчання інтонації, розвиток уваги та концентрації. Крім того, після прослуховування аудіозапису вчитель може надати розмовні чи письмові вправи. Наприклад, складання власного монологічного/діалогічного висловлювання за прослуханим аудіозаписом, підготовка питань за змістом пісні, проведення круглого столу, рольової гри, телепередачі.

Приклади вправ із використанням пісень представлено у Додатку А.

Розглянемо наступний вид мовленнєвої діяльності – говоріння. Говоріння – це «процес формування та обміну значеннями через використання вербальних і невербальних символів у різних контекстах» [49]. Усне мовлення є важливою частиною вивчення іноземної мови. Попри його важливість, протягом багатьох років навчання говоріння недооцінювалося, і вчителі англійської мови продовжували навчати говоріння просто як повторення вправ або заучування діалогів. Однак сучасний світ вимагає, щоб мета навчання усного мовлення була вдосконалення комунікативних навичок учнів, тому що тільки таким чином вони зможуть висловити себе та навчитися дотримуватися соціальних і культурних правил, відповідних у кожній комунікативній ситуації. Розглянемо методи навчання, спрямовані на розвиток говоріння на уроках англійської мови у початковій школі.

Оскільки ігрова діяльність є однією із провідних для дітей молодшого шкільного віку, за допомогою рольових ігор учні можуть змоделювати ситуації, з якими вони можуть зрештою зіткнутися поза класом (наприклад, пацієнт у кабінеті лікаря, клієнт у магазині, продавець, службовець тощо), оскільки рольові ігри є імітація реального життя, спектр мовних функцій, які використовують через них учні, значно варіюється. Крім того, рольові ігри та симуляції роблять учнів, особливо нерішучих, більш мотивованими та впевненими в собі. Вони грають свої ролі та використовують мову осмислено та з відповідною інтонацією.

Ще один спосіб спонукати учнів говорити – це показати їм одну або дві картинки. Потім попросити їх описати, що в них є. Учні детально обговорюють малюнок: людей, обстановку, погоду, відчуття тощо. Можна проводити в парах або індивідуально. Ця діяльність сприяє розвитку творчості та уяви учнів. Це також розвиває їхні навички публічних виступів.

До ефективних методів розвитку говоріння іноземною мовою відноситься «Storytelling». Учні можуть коротко підсумувати казку чи оповідання, які вони слухали або читали. Вони можуть створити власні історії, щоб розповісти їх класу. Розповідь розвиває творче мислення та розвиває уяву учнів. Учні висловлюють ідеї в хронологічному порядку, використовуючи відповідні сполучні слова. Вони описують героїв та їхні почуття, а також події, рознесені в часі та просторі.

Технологія «Storytelling» націлена вчити учнів складати оповідання за опорними словами на задану тему, формувати вміння стисло і послідовно висловлювати думку, передавати її на письмі; удосконалювати навички літературної вимови іноземних слів; збагачувати словниковий запас учнів; розвивати увагу, уяву.

Оповідання в початковій школі повинно мати наступні характеристики: нескладний для сприйняття, невеликий за обсягом твору, відповідно до вікової групи школярів; результативність, тобто високий рівень досягнення кожним учнем поставленої мети; економічність – засвоєння за одиницю часу (урок) весь обсяг навчального матеріалу; ергономічність навчання в емоційно позитивній атмосфері, співпраці, за відсутністю перевантаження і перевтоми; висока вмотивованість у вивченні предмета [22].

«Storytelling» відіграє велику роль у навчанні усного мовлення, лексики, граматики та аудіювання. Головною характерною ознакою вправи є вільний вибір змісту повідомлення, засобів для його створення, що зумовлені особистими інтересами учня.

Учні також можуть проводити інтерв'ю на обрані теми з різними людьми. Бажано готувати інтерв'ю на теми з реального життя. Таким чином

вони можуть вільно ставити запитання та відповідати на них. Учні беруть ролі, а потім міняються ними, щоб висловлювати різні думки. Проведення співбесід один з одним дозволяє учням практикувати свої мовленнєві здібності не лише на уроці. Це також допомагає їм стати більш соціальними поза класною кімнатою. Приклади прав на розвиток говоріння представлено у Додатку Б.

Розглянемо особливості роботи з текстами та навчання читання у початковій школі. Робота над текстом належить до наскрізних завдань шкільного курсу мови і здійснюється за багатьма напрямками. Спираючись на тексти, учитель має можливість на всіх етапах формування мовних понять спостерігати, як взаємодіють фонетичні, лексичні, словотвірні, граматичні явища у зв'язних висловлюваннях, яка їх роль у вираженні думки, вчити дітей добирати слова, речення з огляду на мету й умови спілкування. Основною умовою організації роботи над текстом є цілісний розгляд мовних явищ, дотримання внутрішньопредметних зв'язків, єдність вивчення мовного матеріалу на різних рівнях. До іншомовних текстів висуваються певні вимоги:

- Ідейно-виховне значення текстів, що сприятиме формуванню морально-етичних якостей читача.
- Пізнавальна цінність текстів, науковість їх змісту. Тексти повинні базуватися на фактичному матеріалі про країну, мова якого вивчається, а також включати інформацію з найрізноманітніших галузей людських знань. Це мають бути нескладні автентичні чи адаптовані тексти, оскільки специфіка курсу іноземної мови відбивається і на принципах відбору мовного матеріалу, зокрема лексики.
- Відповідність змісту текстів віковим особливостям та інтересам учнів. Ці тексти мають враховувати інтелектуальний рівень розвитку учнів, їх життєвий досвід і рівень мовної підготовки, задовольняти їхні емоційні та пізнавальні потреби [43].

Методика роботи з іншомовними текстами передбачає наступні етапи роботи: 1. Передтекстовий етап: аналіз мовних і семантичних труднощів; введення у проблему тексту; 2. Текстовий етап: читання тексту;

3. Післятекстовий етап: контроль розуміння тексту; обговорення змісту прочитаного; навчання семантичної обробки інформації.

Залежно від етапу роботи з текстом визначаються й відповідні вправи. Тому передтекстовий етап спрямований на активізацію загального знання висвітленої в тексті проблеми, аналіз мовних і семантичних труднощів, які сприяють подальшому розумінню змісту, формулювання комунікативного підходу до читання тексту. На цьому етапі використовують такі завдання: прочитайте заголовок тексту і скажіть, про кого (про що) піде мова в цьому тексті; розгляньте малюнок (графіку, карикатуру, фото) і робити припущення щодо змісту тексту.

Другий етап – текстовий – передбачає безпосереднє читання (виклад) тексту. Завдання, які ставить на цьому етапі вчитель, залежатимуть від мети самого читання: з повним розумінням тексту (навчальне читання), з розумінням основного змісту (ознайомлення), з розумінням інформації, яку потрібно зрозуміти в одному чи кількох текстах (вибіркове читання).

На текстовому етапі роботи можна виконувати такі вправи:

- 1) прочитайте текст і поділіть його на змістові частини, дібравши до кожної заголовок;
- 2) прочитати текст і вибрати із запропонованих анотацій такі, що відображають його зміст;
- 3) знайдіть у кожній частині тексту речення, яке передає головний зміст;
- 4) виправте поданий план тексту (у плані має бути невідповідність);
- 5) відповісти на Wh-questions;
- 6) розташуйте малюнки (фотографії, частини тексту) у правильній послідовності);
- 7) виберіть із запропонованих заголовків той, який найкраще відображає головну думку тексту.

На післятекстовому етапі здійснюється перевірка розуміння тексту, обговорення змісту прочитаного, навчання змістовій обробці текстової інформації. Вправи, які виконуються на цьому етапі, спрямовані на контроль

розуміння тексту та формування навичок усного мовлення. Вони передбачають побудову усних висловлювань учнів на основі тексту та власного життєвого досвіду. Мовлення учнів має характеризуватися логічністю, достатньою інформативністю, доказовістю, особистим ставленням до змісту прочитаного. Для досягнення такого результату вчитель повинен творчо підійти до добору завдань комунікативної спрямованості. На післятекстовому етапі пропоную учням виконати такі завдання:

- 1) вибрати правильну відповідь із поданих відповідей на запитання (тестові завдання);
- 2) заповнити пропуски в тексті відповідно до змісту тексту;
- 3) знайти в тексті підтвердження того, що ... ;
- 4) правильно з'єднати початок і кінець поданих речень;
- 5) розкрити пункти плану до тексту;
- 6) схарактеризувати головних героїв, висловити своє ставлення до них; довести, що ...;
- 7) написати листа (листівку, електронну пошту) і висловити власне бачення проблеми тексту;
- 8) зробити ілюстрації (колаж) до тексту, прокоментувати його;
- 9) розіграти за ролями епізод із тексту;
- 10) відтворювати основні події тексту у вигляді схеми (схеми, таблиці), коментаря;

Отже, вміння працювати з іншомовним текстом, безперечно, є фактором загальнокультурного розвитку учня. Ці вміння дозволяють своєчасно звертатися до джерел професійної та культурної інформації, набувати навичок роботи з літературою, сприяють підвищенню культури мовлення. Можливість доступу до достовірної інформації перетворює читання іноземною мовою у найпростіший і водночас найцінніший засіб спілкування; сприяє виникненню та розвитку внутрішньої мотивації учнів до навчання [43].

Розглянемо останній вид мовленнєвої діяльності – письмо. Воно вважається засобом навчання, який сприяє розвитку умінь і навичок усного

мовлення та читання, а також засвоєнню мовного матеріалу. Оволодіння навичками письма є однією з цілей навчання, тому програма передбачає як формування каліграфії та орфографії, так і формування вміння письмово висловлювати свої думки.

Навчання письма відбувається послідовно, від етапу запису думок, ключових фраз, трансформацій текстів до написання власних мовних творів, різних за обсягом і характером.

Складність і обсяг письмових завдань повинні постійно зростати. Спочатку потрібно навчити учнів писати окремі слова, які зустрічаються під час читання, записувати словосполучення за моделями. Пізніше навчання письма перетворюється на вирішення комунікативних завдань: виписати з тексту речення, що підтверджують будь-яке твердження, придумати і записати власні загадки, письмово описати героя казки та інші завдання. Залежно від рівня розвитку писемного мовлення можна класифікувати види письмових завдань:

На рівні слова: коментарі до малюнків, словники тощо. Результатом таких завдань є закріплення нової лексики, робота над формуванням письмових та орфографічних навичок.

На рівні речення: щоденники, короткі описи, різноманітні таблиці та анкети. Результатом таких завдань є закріплення нових граматичних структур і розмовних фраз шляхом їх використання в письмовому спілкуванні.

На текстовому рівні: коментарі до назв товарів, реклами, вітальних листівок, запрошень, квитків і навіть міні-книг. Результат подібних завдань – формування навичок планування, письма, редагування та розуміння структури написаного [30].

Висновки до Розділу 2

У другому розділі дослідження розглянуті психолого-педагогічні умови навчання іноземної мови у початковій школі. Формуванню основ міжкультурної комунікативної компетентності у навчанні іноземної мови в

початковій школі сприяє насамперед виникнення в учнів потреби у вивченні іноземної мови, ознайомлення з культурою країни, мова якої вивчається, розвиток позитивних установок, поваги до носіїв інших мов і культур, емоційно-ціннісного ставлення до процесу вивчення іноземної мови, розширення світогляду дитини, розуміння власної культури та її ролі в духовно-моральному розвитку людства. Основними завданнями формування міжкультурної комунікативної компетентності в початковій школі є ознайомлення молодших школярів з новими мовами й культурами, розвинути їхню здатність аналізувати нову культуру в порівнянні з власною культурою та зрозуміти, як інтегрувати власну та інші культури з метою збагачення свого життєвого досвіду. Проте, необхідно враховувати психологічні особливості учнів молодшого шкільного віку до яких належать інтелектуальний розвиток, компетентність, мислення, пам'ять і використання своїх здібностей, механізми мовлення, пізнавальний інтерес, увага, сприйняття, розвиток спонтанних якостей, пріоритетність форм і видів навчальної діяльності, уміння організувати й оцінювати свою діяльність. На основі цього схарактеризовано принципи формування міжкультурної комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку, розглянуто методики навчання різним видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і письмо). Розроблено вправи відпрацювання всіх видів діяльності.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Прагнення України приєднатися до європейського освітнього простору та необхідність здійснення міжкультурної комунікації активізували проведення реформ в галузі освіти. В цих умовах важливого значення набуває формування іншомовної комунікативної компетентності, яка є однією з ключових для випускника закладу загальної середньої освіти. Однією з її субкомпетентностей є міжкультурна комунікативна компетентність, формування якої передбачає зміцнення міжкультурних зав'язків між народами та формування мовної картини світу.

1. З метою реалізації першого завдання дослідження було проаналізовано джерела, які дають уявлення про сучасний стан розробленості проблеми міжкультурної комунікації в педагогічній теорії та освітній практиці України та європейських країн. Розглянуто наступні країни: Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Австрія та Французька Республіка.

Встановлено, що в Німеччині вивчення першої іноземної мови починається з 1 класу, як і в Україні. Навчання іноземних мов у Німеччині сьогодні має дві основні цілі: лінгвістичну та країнознавчу. Навчальна програма з іноземних мов у Німеччині включає лінгвістичні елементи, а також інші елементи, такі як міжкультурний, країнознавчий та літературний, які розділені на окремі навчальні програми. Їхній зміст перетинається і доповнює один одного, але оцінюється окремо.

Перелік іноземних мов для вивчення у Німеччині досить різноманітний і включає в себе як традиційні, так і досить екзотичні європейські мови, в тому числі на шкільному рівні. Це пов'язано з великою кількістю іммігрантів у громаді, які розмовляють цими мовами (турецькою, грецькою, італійською); через важливість країн, де розмовляють цими мовами, у світовому економічному розвитку та процесі глобалізації (китайська, японська); через політику сусідства (польська, чеська); через популярність як туристичних

напрямків (іспанська, португальська); професійні інтереси та давні традиції (латинська, давньогрецька).

У системі мовної освіти Австрії іноземну мову також починають вивчати з 1 класу. Австрійська мовна освіта базується на інтегрованому підході, який вчені описують як «вбудовану» у програму. Перша іноземна мова вивчається на початковому рівні повсякденного спілкування, а пізніше інтегрується у вивчення таких предметів, як математика, суспільні дисципліни, фізкультура.

Іншим освітнім видом іншомовної освітньої програми є програма інтенсивного вивчення іноземної мови, яка передбачає поступовий перехід до білінгвального навчання, де понад 50% предметів викладаються іноземною мовою. Загальними принципами організації інтенсивного навчання є: залучення досвідчених вчителів та носіїв мови; учнівські групи складаються з англомовних студентів; кілька предметів основної програми викладаються іноземною мовою; командне навчання або тісна співпраця між вчителями.

Ефективність іноземної мовної освіти в Австрії передбачає такі умови та чинники організації навчального процесу, як: наявність вчительського складу з відповідними лінгвістичними та методичними компетентностями; логічно організована структура навчання іноземної мови; структурований навчальний план і ефективний розклад занять; взаємозв'язок мовної освіти на всіх етапах вивчення іноземної мови.

Сьогодні вивчення іноземних мов є одним з основних завдань французьких шкіл. Основною метою навчальної програми є розвиток комунікативних компетенцій учнів, поповнення словникового запасу, вивчення простих граматичних форм і знайомство з культурою та побутом країни. У французьких школах вивчення іноземних мов починається з початкової школи і триває до закінчення ліцею.

Вивчення учнями іноземних мов посилюється завдяки багаторівневій груповій практиці вивчення іноземних мов, навчанню загальноосвітніх предметів іноземними мовами (історія, географія, література тощо),

виділенню додаткового часу на вивчення іноземних мов, партнерству з європейськими установами, мовним стажуванням за кордоном, заняттям з носіями мови тощо.

2. Визначено зміст базових понять дослідження. Через те, що поняття «культура» та «мова» складають концептуальну основу міжкультурної комунікації, їх розглянуто у дослідженні та визначено, що міжкультурна комунікація розглядається як процес спілкування (вербального й невербального) людей (груп людей), що належать до різних національних лінгвокультурних спільнот і зазвичай послуговуються різними ідіоетнічними мовами, відчувають лінгвокультурну «чужинність» партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, що може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні. Міжкультурна комунікація характеризується тим, що її учасники в разі прямого контакту використовують засоби мовного коду з культурно-специфічними смислами, а також стратегії та тактики спілкування, які відрізняються від тих, котрими вони користуються в спілкуванні всередині однієї культури. Одним із найважливіших чинників міжкультурної комунікації є усвідомлення взаємної «культурної чужинності» її учасників.

3. Обґрунтовано психолого-педагогічні особливості формування міжкультурної комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках англійської мови. Цей процес повинен ґрунтуватися на системному, особистісно-орієнтованому та діяльнісному підходах та враховувати вікові особливості та потенційні можливості учнів, їхні освітні потреби, змістові можливості навчальних матеріалів, їхню роль у формуванні міжкультурної комунікативної компетентності та побудові системної роботи на уроках іноземної мови. Засвоєння учнями іноземної мови та культури країни, мова якої вивчається, у порівнянні з рідною мовою формує готовність та здатність до спілкування на міжкультурному рівні. Також, аналіз наукових досліджень дозволив нам визначити проблеми, які необхідно вирішити в процесі формування міжкультурної компетентності. Це визначення обсягу мовного та

країнознавчого матеріалу з урахуванням вікових особливостей учнів початкової школи; визначення релевантності матеріалу для навчання іноземної мови в цілому та завданням кожного уроку; відбір матеріалу, що відповідає типологічним особливостям учнів; пошук ефективних шляхів залучення учнів до результатів світової культури.

Успішне формування міжкультурної комунікативної компетентності зумовлене науковими підходами до навчання і базується на дидактичних і методичних принципах. Процес навчання іноземної мови має базуватися на дидактичних принципах системності, доступності, науковості, послідовності, проблемності та свідомому вивченні матеріалу.

4. Схарактеризовано методику навчання різних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, письмо та читання) та розроблено вправи для формування міжкультурної комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ, 2007.
2. Бердичевский А. Л. Современные тенденции в обучении иностранному языку в Европе. Методика. 2012. №2. URL: [http://journal.pushkin.institute/archive/archive/2002/2_\(180\).pdf](http://journal.pushkin.institute/archive/archive/2002/2_(180).pdf) (дата звернення: 22.10.2022).
3. Бескорса О. Реалізація завдань міжкультурної освіти: досвід Австрії. Гуманізація навчально-виховного процесу. 2023. Розвиток вищої школи, № 1 (103). С. 42-51.
4. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: курс лекцій: навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр» / за ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2011. 344 с.
5. Бігич О.Б. Особистісно-діяльнісний розвиток молодшого школяра на уроці іноземної мови: монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2010. 138 с.
6. Бориско Н. Ф. Теоретические основы создания учебно-методических комплексов для языковой межкультурной подготовки учителей иностранных языков (на материале интенсивного обучения немецкому языку): дис. ... д-ра пед.наук: 13.00.02. Киев, 2010. 508 с.
7. Бріт Н.М., Кришко А. Ю. Вплив ідей Вільгельма фон Гумбольдта (1767-1835) на мовну освіту в Україні XIX - початку XX століття: монографія. Умань: ФПО Жовтий О. О., 2015. 179 с.
8. Бронетко І. А. Формування англомовної лінгвосоціокультурної компетенції учнів старших класів загальноосвітніх шкіл. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2015. № 3. С. 66-72.
9. Воевутко Н. Європейський досвід формування міжкультурної компетентності в учнів й учениць за допомогою текстів дитячої художньої літератури. Актуальні проблеми науки та освіти: Зб.

- матеріалів XXV підсумк. науково-практ. конф. викл. МДУ, м. Київ / ред. М. Трофименко. 2023. С. 206-208.
10. Гаманюк В. А. Підходи до міжкультурного виховання та навчання у Німеччині в умовах інтеграції. *Educational Dimension*. 2022. Т. 31. С. 506-512. URL: <https://doi.org/10.31812/educdim.4790> (дата звернення: 23.10.2023).
 11. Гаманюк В. Іншомовна освіта Німеччини у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів: теорія і практика: монографія. Кривий Ріг, 2011. 376 с.
 12. Гончаренко С. Український педагогічний словник Київ: Либідь. 376 с.
 13. Донец П. Н. Теория межкультурной коммуникации: специфика культурных смыслов и языковых форм. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=16136648536871616898&btnI=1&hl=ru> (дата звернення: 22.10.2023)
 14. Дружченко Т. П. Особливості формування міжкультурної комунікативної компетентності в навчальному процесі. URL: https://www.confcontact.com/2012_06_14/pe2_druzhchenko.htm. (дата звернення: 22.10.2023)
 15. Європейські мови в міжкультурній комунікації: конспект лекцій / укладач О.Л. Овсянко. Суми: Сумський державний університет, 2021. 49 с.
 16. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 22.10.2023).
 17. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови Харків: Фоліо, 2006. 540 с.
 18. Інформація для людей, які рятуються від війни в Україні. Солідарність ЄС з Україною. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine_uk (дата звернення: 22.10.2023).

19. Кеба Т.В. Формування іншомовної лінгвосоціокультурної компетенції. Фондові лекції з дисциплін спеціальної підготовки для студентів галузі знань 0203 Гуманітарні науки за спеціальностями 702030302 Мова і література (англійська); Мова і література (німецька). 2014. URL: https://subject.com.ua/article/philology_2/12.html (дата звернення: 22.10.2023).
20. Козак, А. В. Феноменологія міжкультурної комунікації: теоретичні аспекти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*. Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка; [редкол.: А. А. Сбруєва, М. О. Лазарев, О. І. Огієнко та ін.]. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. № 6 (8). С. 23-27.
21. Козак А.В., Книш Т.В. Взаємодія мови і культури у процесі міжкультурної комунікації. *Мовні універсалії у міжкультурній комунікації: матеріали II Всеукраїнського науково-практичного семінару*, Луцьк, 24 лютого 2012 р. / Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2012. С.16-19.
22. Коломинова О.О., Роман С.В. Сучасні технології навчання англійської мови у початковій школі. *Іноземні мови*, 2010. №2. URL: <http://mykhailivka.edukit.kherson.ua/Files/downloads/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%88%D0%B8%D1%85%20%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B0%D1%85.pdf> (дата звернення: 22.10.2023).
23. Компетентності для культури демократії: живемо разом як рівноправні громадяни в культурно багатоманітному демократичному суспільстві. URL: <https://rm.coe.int/version-ukrainienne-240418/16807c886e> (дата звернення: 22.10.2023).
24. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.

- URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.10.2023).
25. Кузнецова О. Іншомовна освіта в сучасних європейських соціально-економічних реаліях. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2015. № 51. С. 25-29.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpkov_2015_51_9. (дата звернення: 22.10.2023).
26. Липська І. І. Цілі і зміст навчання лексики усно-мовленнєвого спілкування в адміністративно-правовій сфері Франції студентів мовних спеціальностей. *Вісник Дніпропетровського університету: науковий журнал*.
URL: http://www.rusnauka.com/14_APSN/Philologia/32503.doc.htm.
(дата звернення: 22.10.2023).
27. Лучкевич В. Особливості формування міжкультурної компетенції під час навчання іноземної мови. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/1_2012/21.pdf (дата звернення: 22.10.2023).
28. Максименко О. Підходи до втілення професійного компонента змісту навчання іноземних мов у старшій профільній школі країн Європейського союзу. *Педагогічна компаративістика – 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст: матеріали наук.-практ семінару, м. Київ, 10 черв. 2013 р.* / ред. О. Локшина. 2013. С. 72-74.
29. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: Видавничий центр «Академія», 2012. 145 с.
30. Методика навчання іноземних мов у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Котенко, А.В. Соломаха (та ін.). Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 356 с.
31. Осадча Н. В. Принципи формування лінгвосоціокультурної компетентності у читанні старшокласників на уроках країнознавства.

- Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія. 2015. Випуск 24. С.117-126.
32. Полонська Т., Пасічник О., Горошкін І. Формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів 5–6 класів гімназій: методичні рекомендації / за наук. ред. Валерія Редька; відп. за вип. Тамара Полонська. Київ: Педагогічна думка, 2022. 60 с.
33. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Каб. Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87 : станом на 6 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text> (дата звернення: 22.10.2023).
34. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 2 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 22.10.2023).
35. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р: станом на 22 серп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-п#Text> (дата звернення: 22.10.2023).
36. Редько В. Лінгводидактичні засади конструювання змісту компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов у початковій школі. *Інновації в освіті*. 2014. № 4. С. 85-95.
37. Редько В. Організація компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов у початковій школі: метод. рек. Київ: Конві Прінт, 2019. 36 с.
38. Редько В.Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи: науково-методичний посібник. Київ: Генеза, 2006. 136 с.

39. Резунова О. Міжкультурна компетентність як необхідна складова професійної компетентності сучасного фахівця. *Міжнародний науковий журнал Науковий огляд*, 1(73), 2021, С. 28-40.
40. Рекомендація Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя»: Європейський Союз; Рекомендація від 18.12.2006 № 2006/962/ЄС. URL: <http://surl.li/puzs> (дата звернення: 22.10.2022).
41. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р.: станом на 25 жовт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 22.10.2023).
42. Харчук В.О. Формування лінгвосоціокультурної компетентності учнів старшої школи URL: <http://nniif.org.ua/File/17vohflk.pdf> (дата звернення: 22.10.2023).
43. Шастова І. В. Зміст компетенції в техніці читання на початковому ступені навчання (школа з поглибленим вивченням англійської мови). Вісник КНЛУ: Серія Педагогіка та психологія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2012. Вип. 22. С. 180-193.
44. Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung (BMBWF). Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Lehrpläne – allgemeinbildende höhere Schulen. URL: https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/schulpraxis/prinz/interkulturelle_bildung.html (дата звернення: 22.10.2023).
45. Onishchuk I. Characteristics of Foreign Language Education in Foreign Countries and Ways of Applying Foreign Experience in Pedagogical Universities of Ukraine. *Revista Romaneasca pentru Educatie*

- Multidimensional*. 2020. Vol. 12, no. 3. P. 44-65.
URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/12.3/308> (дата звернення: 22.10.2023).
46. Goroshkin I. The didactic essence of intercultural foreign language communicative competence of students in grades 5-6 of gymnasiums. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*. 2021. Т. 1, № 8 (346). С. 117-127. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8\(346\)-1-117-127](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8(346)-1-117-127).
47. Hall E.T., Hall M.R. *Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans*. Yarmouth, Maine: Intercultural Press, 1990. 196 p.
48. Hexelschneider E. *Intercultural Understanding and Foreign Language Teaching. German as a foreign language*. URL: <http://dasdeutschlandbildimdeutschunterricht> =Hexelschneider%2C%20E.%20%20Foreign%20Language%20Teaching (дата звернення: 22.10.2022).
49. Kayi H. *Teaching Speaking: Activities to Promote Speaking in a Second Language*. The Internet TESL Journal. URL: <http://iteslj.org/Techniques/Kayi-TeachingSpeaking.html> (дата звернення: 22.10.2023).
50. Krasnopolskyi V. E. Formation of sociocultural competence of students in the virtual foreign language education environment. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2018. №2 (83) С. 75-85.
51. Moosmüller A., Schönhuth M. *Intercultural competence in German discourse*. The Sage handbook of intercultural competence, 2009. С. 209-232.
52. Nieke W. *Multikulturelle Gesellschaft und interkulturelle Erziehung. Zur Theoriebildung in der Ausländerpädagogik*. Die Deutsche Schule. № 4. 2006. S. 462–473.
53. Parshykova O. The implementation of the method of communicative games for forming intercultural communicative competence of junior schoolchildren. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National*

- Pedagogical University*. Series: pedagogy. 2017. No. 4. P. 33–41.
URL: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.17.4.5>
54. Podkovyrov N. Theory and practice of the implementation of the tasks of intercultural education in France. *Pedagogical sciences reality and perspectives*. 2019. Vol. 69. P. 193–197.
URL: <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.45> (date of access: 22.10.2023).
55. Pütz W. Zwischen Realienkunde und interkulturellem Lernen. *Französisch heute*. № 4. S. 352–358.
56. Rakhimova A. The development of sociocultural competence with the help of computer technology
URL: https://www.academia.edu/31137500/The_development_of_sociocultural_competence_with_the_help_of_computer_technology (дата звернення: 20.10.2022).
57. Sevik M. Teaching Listening Skills to Young Learners through «Listen and Do» Songs. *English Teaching Forum*.
URL: https://americanenglish.state.gov/files/ae/resource_files/50_3_3_sevik.pdf. (дата звернення: 22.10.2023).
58. Smith J. Communication Skills. URL: https://oer.tdtu.edu.vn/uploaded/2022-02-08/Communication-Skills-1621543010_print20220208_092819_105.pdf (дата звернення: 22.10.2023).
59. Taylor EW. Intercultural competency: a transformative learning process. *Adult education quarterly*. 1994 Sep;44(3):154-174.
60. Thomas A. Intercultural competence: Principles, problems, concepts. *Erwagen, Wissen, Ethik*, 14(1), 2003. С. 137-150.
61. Voyevutko N., Καϊάφα Ι., Γρίβα Ε., & Ηλιοπούλου Κ. (2022). Ελληνική παιδική λογοτεχνία: Θεωρητικές αποτυπώσεις και προτάσεις για τη διδακτική αξιοποίηση της στην τάξη της ελληνικής ως Γ2/ΞΓ. Εκδόσεις του Ερευνητικού Κέντρου – Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Υπό την Αιγίδα

της Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού και Δημόσιας Διπλωματίας
ΥΠΕΞ. 2022. 395 σ.

62. Weiss S., Syring M., Kiel E. Challenges for the school in a migration society – a critical incidents analysis. *Intercultural Education*. 2018. Vol. 30, no. 2. P. 196-213. URL: <https://doi.org/10.1080/14675986.2019.1538089> (дата звернення: 22.10.2023).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

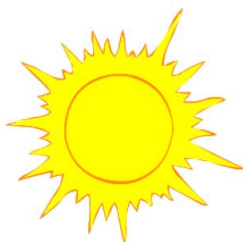
Вправи та завдання для формування міжкультурної компетентності в аудіюванні.

Вправи для роботи з піснею «Twinkle, Twinkle Little Star» (1-2 клас)

Task 1. Learn new vocabulary before listening the song.

planet

sun

moon

star

comet

universe

spaceship

rocket

Task 2. Use the letters in the selected words to make at least two new words.
For example PLANET: plane, net, ant, eat, let.

Task 3. Listen to the song. Choose the answer.

Twinkle, twinkle, little star
How I wonder what you are
Up above the world so high
Like a diamond in the sky
Twinkle, twinkle, little star
How I wonder what you are

When the blazing sun is gone
When he nothing shines upon
Then you show your little light
Twinkle, twinkle, all the night

Twinkle, twinkle, little star
How I wonder what you are

Twinkle, twinkle, little star
How I wonder what you are

Choose the correct answer.

1. Twinkle twinkle little .

- a) sun
- b) cstar
- c) diamond

2. How I ...what you are.

- a) wonder
- b) think
- c) know

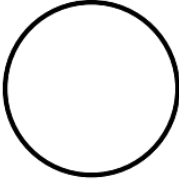
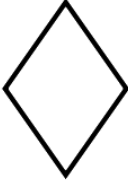
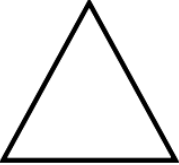
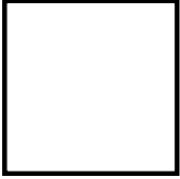

3. Up above the... so high.

- a)sky
- b) planet
- c) world

4. Like a ...in the sky.

- a)star
- b) diamond
- c) cloud

Task 4. Read the sentences and colour the shapes.

Colour the star yellow.		Colour the circle green.	
Colour the diamond orange.		Colour the triangle purple.	
Colour the square blue.		Colour the rectangle red.	

Task 5. Draw a picture of the stars you can see in the sky.

ДОДАТОК Б

Вправи та завдання для формування міжкультурної компетентності у говорінні

Вправи за технологією «Storytelling».

Складання розповіді за допомогою послідовно прикріплених ілюстрацій до епізодів казки, силуетних зображення героїв казки.

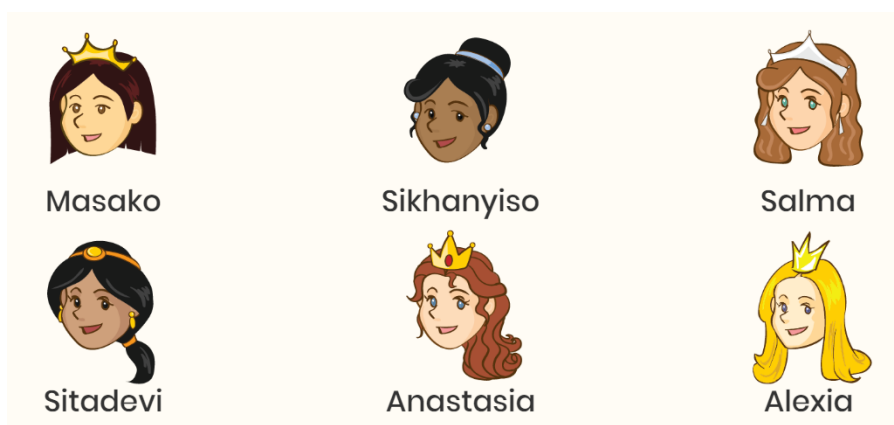
Step 1: Choose which type of story would you like to make?

Step 2: This story is about a king and queen. Where do they live?

Step 3: The king and queen have a daughter. What's her name?

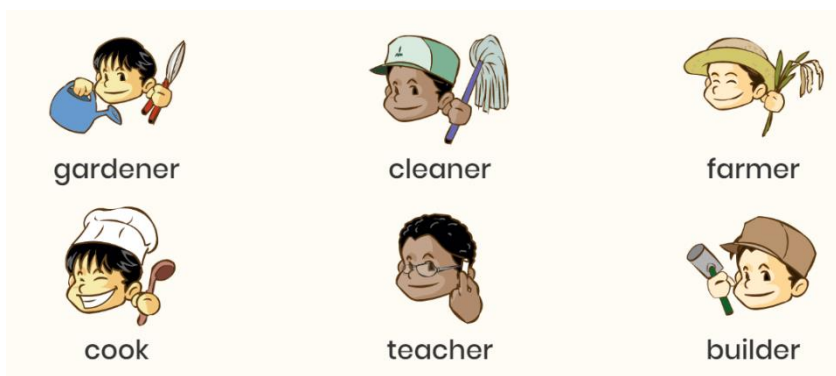
Step 4: What's the best prize to get?

Step 5: What's your favourite musical instrument?

Step 6: There's a boy in this story. What's his job?

Step 7: The boy in the story has got a pet. What is it?

Step 8: Create your own story with all characters.

Example:

Fairy story

Once upon a time there was a king and a queen. They lived in a lovely golden mushroom and had a beautiful daughter, Anastasia. But Anastasia was very unhappy. She never laughed or smiled. 'We will give a unicorn to the person who can make Anastasia happy,' said the queen. A musician came and played the harp, a fairy said a magic spell and a joker came and told jokes, but Anastasia did not smile or laugh. A young gardener came to work at the queen's mushroom. He came with his little cat. The little cat liked to play. One day, Anastasia saw the cat and started to smile - then she laughed. The queen heard her daughter and saw the cat. The cat was happy to get a unicorn!

- The end -

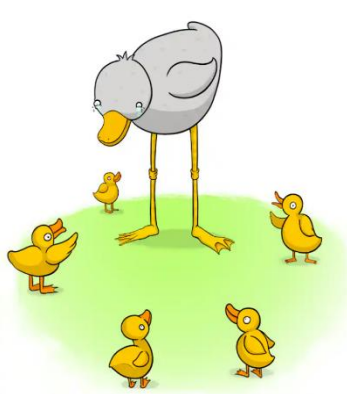

Під керівництвом учителя діти описують кожного героя. Обговоривши зміст малюнків, вчитель пропонує учням скласти казку від початку до кінця. Необхідно практикувати виконання таких вправ у парах, у малих групах, командах, адже такі форми роботи спрямовані на забезпечення творчої співпраці і взаємодії молодших учнів, застосовуючи різноманітні завдання з іноземної мови в початковій школі.

ДОДАТОК В

Вправи та завдання для формування міжкультурної компетентності у читанні

Task 1. Look at the pictures, describe them and guess what is this story about?

Task 2. Read the story

THE UGLY DUCKLING

Mummy Duck lived on a farm. In her nest, she had five little eggs and one big egg. One day, the five little eggs started to crack. Tap, tap, tap! Five pretty, yellow baby ducklings came out.

Then the big egg started to crack. Bang, bang, bang! One big, ugly duckling came out. ‘That’s strange,’ thought Mummy Duck. Nobody wanted to play with him. ‘Go away,’ said his brothers and sisters. ‘You’re ugly!’

The ugly duckling was sad. So he went to find some new friends.

‘Go away!’ said the pig.

‘Go away!’ said the sheep.

‘Go away!’ said the cow.

‘Go away!’ said the horse.

No one wanted to be his friend. It started to get cold. It started to snow! The ugly duckling found an empty barn and lived there. He was cold, sad and alone.

Then spring came. The ugly duckling left the barn and went back to the pond. He was very thirsty and put his beak into the water. He saw a beautiful, white bird! ‘Wow!’ he said. ‘Who’s that?’

‘It’s you,’ said another beautiful, white bird.

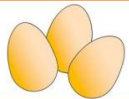

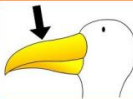

‘Me? But I’m an ugly duckling.’

‘Not any more. You’re a beautiful swan, like me. Do you want to be my friend?’

‘Yes,’ he smiled.

All the other animals watched as the two swans flew away, friends forever.

Task 3. Write the word under the pictures.

duck	farm	nest	eggs	duckling	ugly
sad	friends	pond	beak	beautiful	swan
					
	duck				
					

Task 4. Read the story again and put the sentences in order.

	He met another swan and they became friends forever.
	In her nest, she had five little eggs and one big egg.
1	Mummy Duck lived on a farm.
	He saw a beautiful white bird in the water.
	It started to snow, but then spring came.
	Then one big, ugly duckling came out the big egg.
	Five pretty, yellow baby ducklings came out the little eggs.
	No one wanted to be his friend.

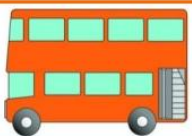

Task 5. Find the mistake, underline it and write the correct word.

- a. Mummy Duck had four little eggs and one big egg. five
- b. She thought the ugly duckling was normal. _____
- c. His brothers and sisters wanted to play with him. _____
- d. He was happy. _____
- e. The pig, goat, cow and horse didn't want to play with him. _____
- f. It started to get warm so he lived in an empty barn. _____
- g. He went back to the river. _____
- h. He was very hungry. _____
- i. He was a beautiful, white duck. _____
- j. He walked away with his new friend. _____

ДОДАТОК Г

Вправи та завдання для формування міжкультурної компетентності у письмі.

Task 1. Write the word under the pictures.

write a postcard Tower Bridge	London red bus	Big Ben park	London Eye queen
			
	write a postcard		
			

Task 2. Read the postcard from London.

Dear Grandma,

I'm on holiday in London. There are lots of things to see and do!

On Monday we saw Big Ben. On Tuesday we went on the London Eye. On Wednesday we saw Tower Bridge. On Thursday we went on a big red bus. On Friday we went to the park. On Saturday we saw Buckingham Palace, but we didn't see the Queen! Today is Sunday – it's time to go home!

See you soon!
Love Lucy xx

Mrs Jones

24 New Street

Cardiff

CF1 4SC

Task 3. Match the days of the week to Lucy's activities.

Monday	She went on the London Eye.
Tuesday	She went to the park.
Wednesday	She saw Big Ben.
Thursday	She goes home.
Friday	She went on a bus.
Saturday	She saw Tower Bridge.
Sunday	She saw Buckingham Palace.

Task 4. Write a postcard to a friend or family member. Think about these questions first: Where are you? What did you see? Where did you go? What is their address?

